

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
імені адмірала Макарова
ХЕРСОНСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра економіки

«Допущений до захисту»

В.о. завідувача кафедри

 Руснак А.В.

«08» грудня 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ПІДПРИЄМСТВА У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Виконала:

студентка групи 6418зм

 Ковязіна Н.В.

Керівник роботи:

професор кафедри економіки,

д.е.н., професор

 Ломоносова О.Е.

Херсон – 2024 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Херсонський навчально-науковий інститут

Кафедра Економіки

Спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»

Освітня програма «Бізнес і приватне підприємництво»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

Ломоносова О.Е.

(підпис)

«17» жовтня 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студентці

Ковязіній Наталії Валеріївні

(Прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи Економічна безпека сільськогосподарського підприємства у військовий час

Керівник роботи Ломоносова Олена Едуардівна, д.е.н., професор

(прізвище, ім'я по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені розпорядженням директора ХННІ НУК від «17» жовтня 2024 р. № 10

2. Термін подання роботи: 7 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи Первинна, фінансова і статистична звітність підприємства; інформація Державної служби статистики України, Закони України, постанови Кабінету міністрів України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки діяльності сільськогосподарських підприємств. 2. Аналіз фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств Херсонщини, на прикладі ФГ «Рідкобородий Д.В.». 3. Ключові напрямки підвищення економічної безпеки в аграрному секторі. 4. Висновки та пропозиції. 5. Списки використаної літератури.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Ломоносова О.Е., професор кафедри економіки		
2	Ломоносова О.Е., професор кафедри економіки		
3	Ломоносова О.Е., професор кафедри економіки		

7. Дата видачі завдання

«17» вересня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обґрунтування актуальності і мети роботи	до 03.10.2024 р.	виконано
2.	Опрацювання нормативно-законодавчої бази, аналіз літературних джерел	до 17.10.2024 р.	виконано
3.	Збір, обробка і узагальнення статистичних даних і даних річних фінансових звітів	до 31.10.2024 р.	виконано
4.	Оцінка ефективності діяльності підприємства та розробка пропозицій з удосконалення	до 14.11.2024 р.	виконано
5.	Обґрунтувати висновки	до 22.11.2024 р.	виконано
6.	Оформлення роботи та подання на кафедру	до 07.12.2024 р.	виконано

Здобувач

(підпис)

Ковязіна Н.В.

(ПІБ)

Керівник роботи

(підпис)

Ломоносова О.Е.

(ПІБ)

АНОТАЦІЯ

Ковязіна Н.В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств у військовий час. – Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, 2024. – Рукопис.

Робота присвячена актуальній проблемі забезпечення економічної безпеки аграрних підприємств України в умовах збройного конфлікту. Дослідження на прикладі фермерського господарства “Рідкобородий Д.В.” дозволяє детально проаналізувати вплив військових дій на фінансовий стан та функціонування сільськогосподарського підприємства в конкретних умовах. Ціль роботи провести комплексне дослідження економічної безпеки сільськогосподарського підприємства в умовах воєнного часу, виявити основні загрози та розробити рекомендації щодо підвищення стійкості аграрного бізнесу. Завдання роботи складається з декількох пунктів:

1. Теоретично обґрунтувати поняття економічної безпеки сільськогосподарського підприємства та проаналізувати чинники, що впливають на її забезпечення.

2. Оцінити фінансовий стан та рівень економічної безпеки фермерського господарства “Рідкобородий Д.В.” за допомогою комплексного аналізу фінансових показників.

3. Виявити основні загрози економічній безпеці підприємства, пов’язані з військовими діями.

4. Розробити стратегію підвищення економічної безпеки підприємства на основі SWOT-аналізу.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки державної політики у сфері аграрної безпеки, а також для прийняття управлінських рішень на рівні окремих сільськогосподарських підприємств. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Ключові слова: економічна безпека, сільськогосподарське підприємство, військовий час, фінансовий аналіз, SWOT-аналіз, Херсонщина.

ABSTRACT

Kovyazina N.V. Economic security of agricultural enterprises in wartime. – Kherson Educational and Scientific Institute of the Admiral Makarov National Shipbuilding University, 2024. – Manuscript.

The work is devoted to the urgent problem of ensuring the economic security of agr

agricultural enterprises in Ukraine in conditions of armed conflict.

The study on the example of the farm “Ridkoborody D.V.” allows for a detailed analysis of the impact of military actions on the financial condition and functioning of an agricultural enterprise in specific conditions.

The aim of the work is to conduct a comprehensive study of the economic security of an agricultural enterprise in wartime conditions, identify the main threats and develop recommendations for increasing the sustainability of an agricultural business. The task of the work consists of several points:

1. Theoretically substantiate the concept of economic security of an agricultural enterprise and analyze the factors affecting its provision.
2. Assess the financial condition and level of economic security of the farm “Ridkoborody D.V.” using a comprehensive analysis of financial indicators.
3. Identify the main threats to the economic security of the enterprise associated with military operations.
4. Develop a strategy for increasing the economic security of the enterprise based on SWOT analysis.

The results of the study can be used to develop state policy in the field of agricultural security, as well as for making management decisions at the level of individual agricultural enterprises. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of sources used and appendices.

Keywords: economic security, agricultural enterprise, wartime, financial analysis, SWOT analysis, Kherson region.

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	7
1.1 Зміст і суть категорії «економічна безпека сільськогосподарського підприємства»	7
1.2 Вплив галузевих особливостей на економічну безпеку сільськогосподарських підприємств	16
1.3 Забезпечення стабільності аграрного бізнесу через управління ризиками	21
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРОНЩИНИ НА ПРИКЛДІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА “РІДКОБОРОДИЙ Д.В.”	31
2.1. Фінансово - економічний портрет господарства	31
2.2. Детальний опис функціонування служби економічної безпеки підприємства та аналіз її ефективності за різними критеріями.	45
2.3 Дослідження стану економічної захищеності ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.»	53
Висновки до другого розділу	58
РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ	60
3.1 Розробка комплексної стратегії підвищення економічної безпеки підприємства "Рідкобородий Д.В." на основі SWOT-аналізу	60
3.2 Пріоритетні напрями розвитку економічної безпеки в аграрному секторі	73
Висновки до третього розділу	75
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81

ВСТУП

Сільськогосподарське товарне виробництво – основний напрям виробництва в Україні. Наша держава є одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції у світі, а з початком повномасштабного вторгнення та неможливістю чи її обмеженням доставляти продукти агропромислового виробництва, над світом повисла загроза дефіциту найбільш необхідних продуктів харчування, а у країнах третього світу ймовірність настання голоду. Так, функціонування, розвиток і вдосконалення агропромислового виробництва є важливим не лише для держави-виробника, яка отримує прибутки від цієї діяльності та забезпечує власне населення продуктами сільськогосподарського виробництва та робочими місцями, але й для країн-імпортерів її продукції.

Одним із ключових моментів у розвитку агропромислових підприємств є забезпечення його фінансової безпеки, так як фінансовий стан суб'єкта господарювання є однією з найважливіших складових, на яких ґрунтується прийняття усіх управлінських рішень, які затверджує керівництво підприємства для найбільш ефективного та раціонального використання наявних у його розпорядженні грошових коштів, інших матеріальних ресурсів і нематеріальних цінностей з метою максимізації доходів і прибутків або досягнення певного соціального, або ж екологічного ефекту. Варто звернути увагу на те, що при дослідженні питання фінансової безпеки агропромислових підприємств, доцільно приділити увагу вивченню його фінансового стану, як індикатора рівня його розвитку.

В умовах повномасштабної війни російської федерації проти України сільськогосподарські підприємства, зокрема, фермерське господарство "Рідкобородий Д.В.", стикаються з безпрецедентними викликами. Нестабільність ринків, логістичні перебої, коливання цін на ресурси та продукцію, а також загрози для виробничих потужностей значно

ускладнюють ведення господарства. Тому аналіз фінансової безпеки та пошук шляхів її підвищення є надзвичайно актуальним завданням для забезпечення сталого розвитку агропідприємств в таких складних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансова безпека загалом і фінансова безпека підприємств аграрної сфери виробництва є одним і з найбільш важливих для дослідження питанням. Так, серед вітчизняних і зарубіжних науковців, які присвятили свої доробки вивченню окреслено тематики, значущий вклад внесли: Амосов О. Ю. [6], Барановський О. І. [8], Бланк І. А. [13], Вдовенко Л. О. [16], Головка О. Г. [21], Гривківська О. В. [20], Губарєв О. О. [21], Донець Л. І. [22], Донець Л. І. [22], Єрмошенко М. М. [26], Захаров О. І. [27], Кириченко О. А. [30], Кривонос А. А. [21], Ладюк О. Д. [35], Лактіонова О. А. [46], Лех Д. В. [38], Ліпкан В. А. [37], Лойко В. В. [38], Лойко М. Д. [38], Нонік В. В. [44], Павлюк Ю. В. [46], Пристемський О. С. [50], Пристемський О. С. [50], Сергійчук М. Д. [44], Черненко О. С. [16]. Узв'язку з тим, що фінансовий стан підприємства будь-якої галузі господарства, у тому числі агропромислового, є показником його розвитку, усучасній науковій літературі його дослідження є дуже поширеною темою.

Так, її вивченню присвятили свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Авдюшенко А. С. [5], Альтман Е., Базілінська О. Я. [7], Білик М. Д. [12], Іванова М. І. [28], Коломієць Н. О., Коломієць О. П. [32], Лазоренко В. В. [36], Ліс Р., Матвійчук А. В. [40], Мельникова М. О. [41], Потьомкін Д. М. [28], Савицька Г. В. [51], Спрінгейт Г., Таффлер Р., Терещенко О. О. [53, 54], Тішоу Г., Фучеджи В. І. [56], Школьник І. О. [57].

Мета роботи полягає у дослідженні теоретичних та практичних основ формування системи економічної безпеки сільськогосподарських підприємств та визначення шляхів підвищення її рівня. Досягнення поставленої мети обумовило необхідність виконання таких завдань:

- розкрити зміст основних понять економічної безпеки підприємства;

- розглянути методичне забезпечення оцінки рівня фінансової безпеки;
- визначити особливості фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств;
- надати коротку характеристику підприємству;
- виконати експрес-аналіз фінансового стану;
- провести аналіз ліквідності та платоспроможності;
- провести аналіз фінансових коефіцієнтів;
- на основі даних статистики дослідити тенденції розвитку підприємств з вирощування зернових, бобових культур і насіння олійних культур;
- визначити шляхи зниження ризику ліквідності;
- визначити напрями посилення фінансового потенціалу підприємства.

Об'єктом дослідження виступають основи формування системи економічної безпеки агропромислових підприємств, а також підходи та методи здійснення оцінки системи фінансової безпеки підприємства агропромислового сектору.

Предметом дослідження виступає система фінансової безпеки фермерського господарства «Рідкобородий Д.В.» – одного з значних сільськогосподарських товаровиробників Станіславської ОТГ Херсонської області.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні аспекти фінансової діяльності підприємства, які пов'язані з його фінансовою безпекою.

Інформаційну базу дослідження складають дані щорічної фінансової звітності підприємства, дані Державної служби статистики України, працівників та зарубіжних фахівців у галузі фінансово-економічного аналізу, нормативно-правові акти, матеріали спеціалізованої періодичної преси та відомості з мережі Інтернет.

При написанні роботи, були використані такі методи дослідження, як:

абстрактно-логічний, монографічний, трендового аналізу, коефіцієнтного аналізу фінансових результатів, статистико-економічний, рядів динаміки.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів та списку використаної літератури. Робота містить 14 таблиць, 3 рисунків та 17 формул. Список використаних джерел із 85 найменувань наведений на 9 сторінках.

У першому розділі розкрито зміст основних понять фінансової безпеки, наведена характеристика методичного забезпечення оцінки рівня фінансової безпеки, визначені особливості фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств.

У другому розділі наведена коротка характеристика фг «Рідкобородий Д.В.», проведений експрес-аналіз фінансового стану підприємства за 2019-2023 рр., аналіз ліквідності та платоспроможності, аналіз фінансових результатів.

У третьому розділі на основі даних статистики досліджено тенденції розвитку підприємств з вирощування зернових, бобових культур і насіння олійних культур за період 2019-2023 рр., визначені шляхи зниження ризику ліквідності та напрями посилення фінансового потенціалу ФГ «Рідкобородий Д.В.»

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Зміст і суть категорії «економічна безпека сільськогосподарського підприємства»

Формування системи економічної безпеки є необхідною умовою розвитку будь-якої галузі, у тому числі і сільського господарства. Особливо актуальним є у період військового стану в країні. Тому логічним є звернення уваги учених-економістів на економічну безпеку сільськогосподарських підприємств.

Українські вчені, зокрема Чупис А.В., Крюкова І.А, Дем'яненко М.Я. та інші, зробили значний внесок у розвиток теорії та практики забезпечення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з формуванням адаптивного механізму фінансової безпеки, вивченням сутності економічної безпеки підприємства та розробкою концептуальних основ економічної безпеки в аграрному секторі. Однак, незважаючи на досягнення, ряд питань залишається дискусійним. Зокрема, науковці продовжують дискутувати щодо трактування поняття «економічна безпека підприємства» та щодо особливостей формування системи фінансової безпеки в умовах аграрного виробництва.

В умовах воєнного стану сільськогосподарські підприємства опинилися в надзвичайно складних умовах, стикаючись з численними фінансовими ризиками. Це вимагає розробки ефективних механізмів забезпечення їхньої економічної безпеки. Актуальність цієї проблеми зумовила зростання інтересу науковців до дослідження даної тематики. Незважаючи на це, поняття «економічна безпека сільськогосподарських

підприємств» потребує подальшого уточнення і деталізації, особливо в контексті сучасних викликів. Аналізуючи різні підходи до трактування поняття "економічна безпека сільськогосподарських підприємств", представлені в таблиці 1.1, ми бачимо значну різноманітність думок. Найбільш вичерпним, на наш погляд, є підхід Чупіса А.А. [83], який розглядає економічну безпеку як синтезуючу категорію.

Термін "безпека" походить від латинського "securitas", що означає "безтурботність". Однак, в контексті сучасних реалій, коли сільськогосподарські підприємства опинилися в умовах воєнного стану, це поняття набуває нового змісту. Військові дії створюють безпрецедентні загрози для аграрного сектору, що вимагає переосмислення традиційних підходів до забезпечення економічної безпеки. З огляду на це, ми пропонуємо розглядати економічну безпеку сільськогосподарських підприємств як здатність підприємства протистояти різноманітним загрозам, викликаним військовими діями, та забезпечувати свою життєздатність в умовах нестабільності."

Таблиця 1.1

Трактування суті поняття «економічна безпека сільськогосподарських підприємств» запропоноване різними авторами

Джерело	Трактування терміну «економічна безпека сільськогосподарських підприємств»
Чупис А.В. [83]	Поняття "економічна безпека підприємства" є взаємопов'язаним з поняттями "економічна безпека" та "фінанси підприємства", об'єднуючи в собі їхні ключові характеристики.
Титова С.П. [78]	Визначає економічну безпеку як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражений в кращих значеннях економічних показників: рентабельності, оборотності, якості управління, структури капіталу, норми виплати по цінних паперах,

	курсової вартості її цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово - господарського положення і перспектив її технологічного і економічного розвитку
Синчак В.П., Крушинська А.В. [77]	Економічну безпеку сільськогосподарських підприємств розглядають як складову їх економічної безпеки, що характеризується стійким фінансовим станом, захищеністю від різного роду загроз, у тому числі викликаних сезонністю виробництва, здатністю забезпечувати фінансові інтереси і підтримувати фінансові стосунки з іншими суб'єктами і бути адаптованим до змін зовнішнього і внутрішнього середовища з найменшій втратою.

"Ареф'єва О.В. зазначає, що безпека – це динамічний стан, який передбачає постійну готовність до протидії загрозам. В умовах воєнного стану, коли загрози для економіки постійно змінюються і посилюються, це визначення набуває особливої актуальності.

Більшість дослідників розглядають безпеку як здатність системи протистояти загрозам і розвиватися. Грищук Н.В. додає, що безпека – це не лише відсутність загроз, а й забезпечення умов для розвитку. В контексті війни, це означає збереження економічної активності, підтримку життєзабезпечення населення та створення умов для відновлення післявоєнної відбудови.

Поняття "економічна безпека" в умовах воєнного стану набуває нового звучання. Це не просто відсутність фінансових проблем, а здатність економіки протистояти шокам, спричиненим військовими діями, і забезпечувати стабільність функціонування держави. Війна поставила перед економічною наукою нові виклики, які потребують розробки нових інструментів і підходів для забезпечення економічної безпеки країни."

"Наукова дисципліна, що вивчає економічну безпеку, перебуває на ранній стадії свого розвитку. Це призводить до значної різноманітності підходів та відсутності єдиного визначення ключових понять, зокрема,

"економічної безпеки". В умовах воєнного стану ця проблема стає особливо гострою, адже відсутність чіткого розуміння економічної безпеки ускладнює розробку ефективних стратегій протидії економічним загрозам. Крім того, спроби створити універсальні інструменти для оцінки економічної безпеки часто призводять до суперечливих результатів, що підкреслює необхідність подальших досліджень у цій галузі."

Поняття «економічна безпека» традиційно пов'язується з національною безпекою. Однак, в умовах сучасної війни, що характеризується гібридними загрозами, це поняття набуває нового змісту. Якщо раніше економічна безпека розглядалася переважно в контексті мирного часу, то сьогодні вона є одним із ключових інструментів забезпечення виживання держави. Незважаючи на те, що законодавство України визначає основні засади національної безпеки, у науковій літературі існує значна різноманітність підходів до трактування економічної безпеки.

1. Економічна безпека - стан держави, по якій воно забезпечене можливістю створення умов для благополучного життя його населення, перспективного розвитку його економіки в майбутньому і зростання добробуту його жителів.

2. «Економічна безпека - здатність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримки стабільності суспільства і достатнього оборонного потенціалу при будь-кому умовах і варіантах розвитку подій.

3. Економічна безпека - здатність економіки забезпечувати ефективне задоволення громадських потреб на національному і міжнародному рівнях.

4. Економічна безпека - сукупність умов і чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення і самовдосконалення.

5. Економічна безпека - здатність держави самостійно робити і здійснювати власну економічну політику, а також визначати і реалізовувати власні національні інтереси.

6. Економічна безпека - здатність національної економіки до розширеного самовідтворення в цілях задоволення на певному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дії дестабілізуючих чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [61].

Таким чином економічна безпека є одним з ключових факторів, що визначають спроможність держави протистояти агресору та забезпечити перемогу. Вона охоплює широкий спектр питань: від забезпечення оборонних потреб до підтримки соціальної стабільності. Саме тому умови воєнного часу вимагають комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, розвиток поняття «економічна безпека підприємства» пройшов шість етапів, а сучасний підхід враховує галузеву специфіку підприємства.

Слід зазначити, що підходи до визначення цього поняття у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі суттєво відрізняються. Це відображено на рис. 1.

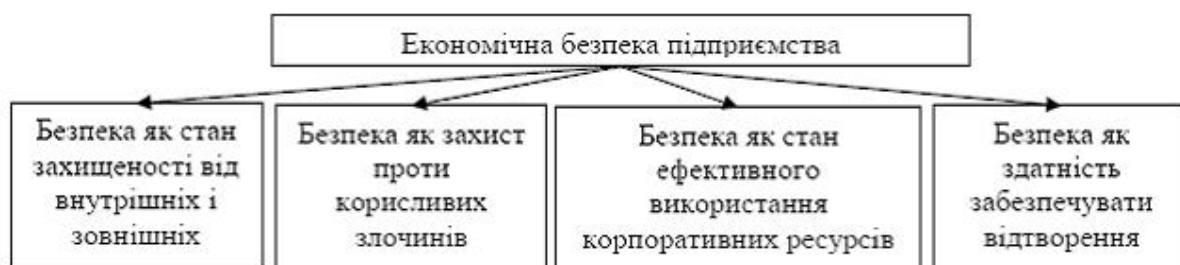

Рисунок 1. Підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства»

Таким чином, проаналізувавши формулювання досліджуваного поняття багатьма вітчизняними вченими, можна зробити висновок, що економічна безпека підприємства – це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, які забезпечують конкурентостійкість та економічну стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту працівників.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування в теперішньому часі і високий потенціал розвитку в майбутньому.

До основних функціональних цілей економічної безпеки належать:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- забезпечення технічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу об'єкта господарювання;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства (організації);
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці й досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [18].

Економічна безпека підприємства – це комплексний феномен, який охоплює різні аспекти діяльності компанії. За думкою Дубецької С.П. та Цигилика І., підприємство має забезпечити захист від зовнішніх загроз, ефективне використання ресурсів та стабільний розвиток. Тільки за таких умов компанія зможе успішно працювати в умовах невизначеності.

За М. Фоміним, економічна безпека підприємства – це стан, який гарантує досягнення поставлених цілей. Це здатність компанії протистояти загрозам, які можуть перешкоджати реалізації її стратегії. Таким чином, економічна безпека – це необхідна умова для успішного функціонування будь-якого бізнесу.(80)

Ми вважаємо, що економічна безпека підприємства – це його здатність протистояти різноманітним загрозам, як зовнішнім, так і внутрішнім, і зберігати стабільність своєї діяльності, незважаючи на несприятливі умови.

Економічна безпека підприємства в умовах воєнного часу – це гарантія його виживання та подальшого розвитку. Забезпечивши економічну безпеку, підприємство може не лише зберегти свою діяльність, але й створити міцний фундамент для відновлення та зростання після закінчення війни.

Війна робить бізнес-середовище надзвичайно нестабільним. Сьогодні все може працювати стабільно, а завтра виникнуть нові ризики, пов'язані з бойовими діями, санкціями або іншими наслідками війни. Тому підприємствам необхідно бути готовими до будь-яких сценаріїв і розробляти ефективні стратегії для мінімізації ризиків та збереження бізнесу.

Зазначене актуалізує дослідження проблем формування ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Оцінка економічної безпеки підприємства ґрунтується на чітко визначених критеріях. Ці критерії надають якісну характеристику того,

наскільки захищені економічні інтереси підприємства в різних сферах його діяльності.

Рівень економічної безпеки підприємства – це не статична величина, а показник, який постійно змінюється під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Для підтримки високого рівня безпеки необхідно здійснювати постійний моніторинг та аналіз ситуації, а також вносити відповідні корективи в стратегію підприємства.

Виділяють наступні сфери діяльності підприємства, в яких реалізуються його комерційні інтереси:

1. Фінансово-економічна сфера. Критерій безпеки - здатність забезпечити фінансові умови для сталого розвитку організації та реалізації її комерційних інтересів.

2. Інформаційна сфера. Критерій безпеки - захищеність внутрішньої конфіденційної інформації від витоку або розголошення в різних формах, за умови забезпечення нормального доступу на законних підставах використання.

3. Правова сфера. Критерій безпеки - відповідність діяльності підприємства чинному законодавству, правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства.

4. Організаційна сфера. Критерій безпеки - організаційна цілісність, нормальне функціонування основних підрозділів (відділів, служб тощо), які виконують всі свої функції для досягнення основної мети підприємства.

Вибір підходу до оцінки економічної безпеки залежить від конкретних умов діяльності підприємства. Індикативний підхід дозволяє швидко оцінити загальний стан, ресурсно-функціональний – зосереджується на ефективності використання ресурсів, а програмно-цільовий – орієнтований на майбутнє. Кожен з цих підходів має свої переваги і обмеження, тому їх застосування потребує індивідуального підходу.

В умовах воєнного стану оцінка економічної безпеки підприємства набуває особливої актуальності. Для виявлення та нейтралізації загроз необхідно провести всебічний аналіз діяльності, зокрема, оцінити технологічний рівень виробництва, якість продукції, забезпеченість ресурсами та ефективність їх використання. Адаптація до нових умов та координація зусиль в усіх сферах діяльності є ключовими факторами забезпечення економічної безпеки підприємства. Щоб забезпечити стійкість бізнесу в умовах війни, необхідно постійно оцінювати економічну безпеку підприємства. Аналіз фінансово-господарської діяльності, включаючи оцінку технологій, якості продукції та ресурсного забезпечення, дозволяє виявити потенційні вразливості. Проактивні заходи щодо мінімізації ризиків та координація зусиль на всіх рівнях є запорукою успішної діяльності в складних умовах.

Можна виділити наступні види економічної безпеки підприємства:

1. Фінансова безпека. Стан фінансових ресурсів і фінансових потоків, що забезпечує сталий розвиток організації на основі зростання прибутку і капіталізації, при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в межах допустимого рівня ризику в умовах ефективного контролю з боку власника за рухом фінансових ресурсів.

2. Податкова безпека. Являє собою такий стан фінансових ресурсів і податкового планування, яке забезпечує фінансову основу сталого розвитку організації при безумовному виконанні нею своїх податкових зобов'язань.

3. Інформаційна безпека. Являє собою стан захищеності діяльності організації та її інформаційного середовища від негативного впливу дестабілізуючих факторів, яке забезпечує збереження конфіденційної інформації та дозволяє досягти соціально-економічні цілі створення організації.

Ігнорування заходів економічної безпеки подібно до того, як якщо б судно вирушало в плавання без компаса і радіо. Непередбачені шторми та

риффи можуть призвести до катастрофи. Тому, щоб забезпечити стабільне функціонування, підприємства повинні постійно аналізувати ризики та вживати заходів для їх нейтралізації. Економічна безпека підприємства – це як страховка для бізнесу. Вона захищає від несподіваних подій і дозволяє уникнути серйозних проблем. Інвестуючи в економічну безпеку, підприємці забезпечують собі спокійний сон та стабільний розвиток.

Поняття "економічна безпека підприємства" залишається предметом наукових дискусій та не має однозначного тлумачення.

На основі всебічного аналізу, вважаємо за доцільне дати таке уточнене визначення терміну «економічна безпека сільськогосподарського підприємства»: економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це комплексний стан, що характеризується захищеністю економічних інтересів підприємства на всіх рівнях від негативного впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, що загрожують його життєздатності та розвитку. Це стан, при якому підприємство має необхідні ресурси та можливості для самозбереження і досягнення своїх стратегічних цілей, незважаючи на негативний вплив зовнішнього середовища.

Огляд наукової літератури демонструє, що поняття "економічна безпека сільськогосподарських підприємств" є відносно новим і потребує подальшого дослідження, особливо на мікрорівні. Існуючі визначення є неоднозначними і потребують уточнення.

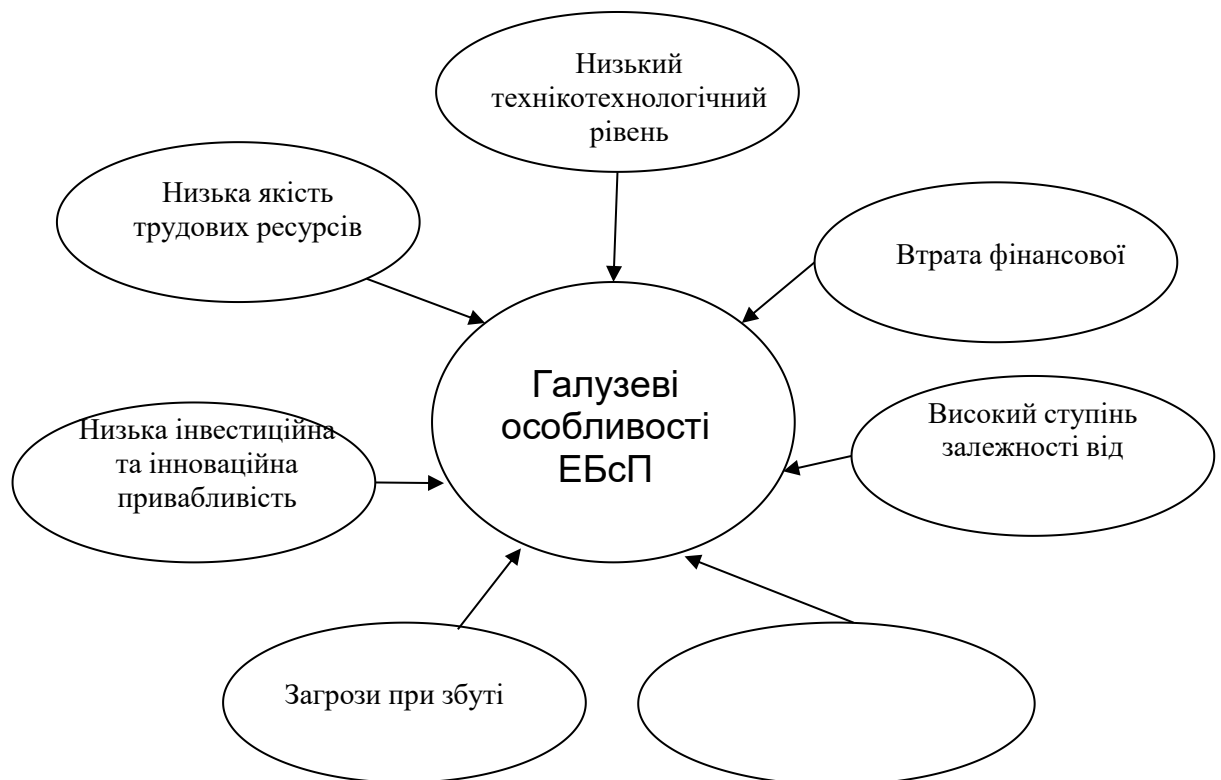
1.2 Вплив галузевих особливостей на економічну безпеку сільськогосподарських підприємств.

У воєнний час сільськогосподарські підприємства змушені адаптуватися до нових умов, що вимагає не лише традиційних ресурсів, а й гнучкості та оперативності у реагуванні на зміни. Особливо гостро стоїть питання забезпечення безперервності виробничих процесів в умовах

нестабільності, пов'язаної з природними факторами та біологічними особливостями сільськогосподарського виробництва.

Особливості сільського господарства, пов'язані з залежністю від природних факторів та біологічних процесів, обумовлюють наявність специфічних ризиків, які не характерні для інших галузей економіки. Крім загальних загроз, таких як крадіжки чи втрата майна, сільськогосподарські підприємства стикаються з низкою викликів, пов'язаних безпосередньо з аграрним виробництвом.

Галузеві особливості сільськогосподарських підприємств, що впливають на рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств (ЕБсП) (рис. 1.1).

1. Втрата фінансової стійкості:

Фінансовий стан підприємства характеризується низкою негативних факторів: високою заборгованістю за кредитами та позиками, значною часткою простроченої заборгованості, як кредиторської, так і дебіторської. Високі витрати, зокрема на паливо та мастила, та низькі доходи від реалізації

продукції додатково ускладнюють фінансове становище підприємства. Ситуація ускладнюється поточною неплатоспроможністю.

Тривалий виробничий цикл у сільському господарстві підвищує рівень ризику для підприємств. Непередбачувані погодні умови, хвороби рослин та тварин можуть призвести до значних фінансових втрат. Це, в поєднанні з сезонними коливаннями цін на продукцію, ускладнює фінансове планування та обмежує доступ до кредитних ресурсів.

2. Високий ступінь залежності сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов і схильності до ризику безлічі непередбачуваних чинників перешкоджає розвитку сільськогосподарських підприємств.

Сільське господарство є однією з найбільш ризикованих галузей через високу залежність від природних факторів. Непередбачувані погодні умови створюють значні ризики для сільгоспвиробників, оскільки можуть призвести до значних фінансових втрат.

Сільське господарство часто стикається з проблемою низької врожайності, спричиненої як природними факторами (посухи, повені, шкідники), так і антропогенними (недостатня якість ґрунту, помилки в технології вирощування). Низька продуктивність тваринництва, що проявляється у зниженні надоїв молока, несучості, прироста маси та виживаності тварин, є додатковим фактором, який негативно впливає на ефективність сільськогосподарського виробництва.

Причини низької продуктивності в сільському господарстві є багатофакторними. Окрім несприятливих погодних умов та помилок у технології вирощування, значний вплив на врожайність культур і продуктивність тварин можуть мати такі фактори, як:

- Недостатність кормів: Дефіцит якісних кормів призводить до зниження надоїв молока, приростів маси тварин та їхньої загальної продуктивності.

- Епідемії та хвороби: Поширення інфекційних захворювань серед рослин і тварин може спричинити значні втрати врожаю та поголів'я.

Збільшення обсягів сільськогосподарського виробництва не завжди свідчить про ефективність. Низька продуктивність тваринництва, що характеризується низькими якісними показниками продукції, свідчить про проблеми в організації виробництва. Хоча збільшення посівних площ може сприяти зростанню загального обсягу продукції, більш важливим є підвищення врожайності та продуктивності тварин. Проте, незважаючи на це, загальний обсяг виробництва залишається важливим фактором для забезпечення продовольчої безпеки країни.

3. Низький техніко-технологічний рівень на всіх етапах виробництва сільгосппродукції (вирощування, відгодівлі, збору, зберігання, транспортування).

Сільське господарство в Україні страждає від низького рівня механізації та автоматизації виробничих процесів у сільському господарстві, недостатнє фінансування інноваційних проектів та брак сучасного обладнання є основними причинами низької продуктивності галузі. недостатніх інвестицій. Це гальмує розвиток галузі та знижує її ефективність.

4. Низька якість трудових ресурсів.

Проблема недостатньої кваліфікації кадрів у сільському господарстві є досить гострою. Вона зумовлена комплексом причин, серед яких: традиційні уявлення про сільську працю, психологічні особливості сільського населення, а також обмежені можливості для отримання якісної освіти у сільській місцевості. Незважаючи на деяке зростання, рівень заробітної плати в аграрному секторі залишається значно нижчим за середній по Україні, що додатково ускладнює залучення кваліфікованих кадрів.

5. Низька інвестиційна та інноваційна привабливість.

Висока вартість сільськогосподарської техніки та обладнання, а також значний обсяг заборгованості сільгосппідприємств роблять їх неефективними з точки зору інвестицій. Зростання загального обсягу інвестицій спостерігається, проте значна його частина спрямована на погашення боргів, а не на модернізацію виробництва. В таких умовах без державної підтримки говорити про реальну окупність інвестицій та залучення нових інвестицій не доцільно.

6. Загрози при збуті продукції

Нееластичний попит на сільськогосподарську продукцію означає, що зміна ціни мало впливає на обсяги її продажу. Ця ситуація обумовлена низкою факторів. По-перше, переробники сільгосппродукції часто диктують ціни, оскільки виробники змушені швидко реалізовувати продукцію через обмежені терміни зберігання. По-друге, недостатня інформованість виробників про ринки збуту та відсутність маркетингової інфраструктури ускладнюють пошук більш вигідних умов продажу. В результаті, сільськогосподарські виробники часто опиняються в залежному становищі від переробників, що негативно впливає на їхню конкурентоспроможність.(57)

7. Відсутність державної підтримки

В умовах воєнного стану ефективно ведення сільського господарства без надійної державної підтримки є практично неможливим. Відсутність державної допомоги може призвести до масового банкрутства аграрних підприємств, що загрожує продовольчою безпекою країни. Державна підтримка може виявлятися не лише у вигляді прямих субсидій, а й через пільгове кредитування, регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, оптимізацію податкового навантаження та розвиток систем страхування. Державна підтримка сільського господарства є критично важливою для забезпечення продовольчої безпеки країни, особливо в умовах війни. Зростаюча залежність України від імпорту продовольства підриває нашу

економічну стійкість та робить нас вразливими до зовнішніх шоків. Сприяння розвитку вітчизняного виробництва є стратегічним завданням держави. Однак, важливо розуміти, що раптова зміна державної політики у сфері сільського господарства може призвести до негативних наслідків для аграрного сектору та поставити під загрозу продовольчу безпеку країни.

Сільське господарство має ряд специфічних особливостей, які відрізняють його від інших галузей економіки. Висока залежність від природних умов, сезонність виробництва, нижча прибутковість та повільні темпи адаптації до змін ринкового середовища роблять сільськогосподарські підприємства більш вразливими до економічних потрясінь. Ці фактори потребують особливої уваги з боку держави при розробці та реалізації аграрної політики.

1.3 Забезпечення стабільності аграрного бізнесу через управління ризиками

Аграрний сектор завжди був одним з найбільш вразливих до зовнішніх впливів. Сільгоспвиробники змушені постійно адаптуватися до змін кліматичних умов, ринкової кон'юнктури та технологічних новацій. Війна внесла свої корективи в звичний ритм життя аграріїв. Сільгосппідприємства стикаються з новими викликами: мінною загрозою, дефіцитом робочої сили, обмеженим доступом до ринків збуту. Для успішної роботи в таких умовах необхідна висока адаптивність, гнучкість та готовність до оперативного прийняття рішень.

Подорожчання ресурсів, зниження цін на продукцію та інші негативні фактори створюють для сільськогосподарських підприємств складне переплетення ризиків. У таких умовах ефективне управління ризиками стає не просто бажаним, а життєво необхідним. Адже від того, наскільки успішно

аграрії зможуть протистояти цим викликам, залежить не лише їхній власний добробут, а й продовольча безпека країни.

Ризик у сільському господарстві - це невизначеність, яка супроводжує кожен етап виробничого процесу. Це можливість того, що заплановані результати не будуть досягнуті через вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Під ризиком розуміють не лише прямі фінансові втрати, а й втрату репутації, ринкових позицій, а також можливість банкрутства підприємства. У сучасних умовах, коли сільське господарство стикається з безліччю викликів, ефективне управління ризиками стає одним з ключових факторів успіху.

Коли ми говоримо про ризики в сільському господарстві, то часто зосереджуємося на способах їх зменшення. Однак, це лише одна сторона медалі. Часто відбувається підміна понять: замість того, щоб говорити про управління ризиками, ми обмежуємося їх мінімізацією. Адже управління ризиками - це не лише зменшення їхнього впливу, але й використання можливостей, які вони можуть таїти в собі.

Мінімізація ризиків - це один із напрямів з управління економічними ризиками. Максимізація ризиків - це свідоме прийняття управлінських рішень в напрямку збільшення можливості втрати контролю над одержуваними вигодами від угоди з метою збільшити власний прибуток.

Ефективне управління ризиками – це мистецтво балансувати між прагненням до високих прибутків та необхідністю убезпечити себе від можливих збитків. Це комплексна дисципліна, що вимагає не лише знань, але й практичних навичок у різних сферах бізнесу.

Управлінський процес можна представити у вигляді послідовних дій, які можна розділити на кілька етапів:

1. Швидка ідентифікація критичних ризиків:

- Сфокусуватися на ризиках, які мають найбільший негативний вплив на безперервність бізнесу та безпеку персоналу в умовах війни.

- Використати метод мозкового штурму з залученням різних підрозділів компанії.

2. Оцінка ймовірності та наслідків ризиків:

- Визначити ймовірність виникнення кожного ризику в поточних умовах.

- Оцінити масштаб потенційних збитків, включаючи фінансові, репутаційні та операційні втрати.

3. Розробка планів реагування на критичні ризики:

- Створити детальні плани дій для кожного критичного ризику, включаючи призначення відповідальних осіб та визначення ресурсів.

- Переглядати і оновлювати ці плани регулярно.

4. Визначення методів зниження рівня ризиків:

- Аналізувати доступні варіанти управління ризиками (уникнення, передача, зменшення, прийняття).

- Вибирати оптимальні методи з урахуванням обмежень воєнного часу.

5. Забезпечення безперервності бізнесу:

- Розробити плани відновлення бізнесу для випадку реалізації критичних ризиків.

- Забезпечити резервне копіювання даних, дублювання обладнання та альтернативні канали комунікацій.

6. Моніторинг і адаптація:

- Постійно відстежувати зміни в ситуації та оперативно вносити корективи в плани управління ризиками.

- Проводити регулярні тренінги персоналу з дій в екстремальних ситуаціях.

7. Аналіз та оцінка результатів:

- Періодично оцінювати ефективність системи управління ризиками.
- Використовувати отримані дані для вдосконалення процесу управління ризиками.

Ключові особливості цього підходу:

- Швидкість: Необхідність оперативно реагувати на зміни ситуації.
- Фіксація на критичних ризиках: Зосередження на найбільш значущих загрозах.
- Гнучкість: Готовність до адаптації планів до нових умов.
- Безперервність бізнесу: Забезпечення стійкості роботи компанії в складних умовах.

Додаткові рекомендації:

- Залучення всього персоналу: Кожен працівник повинен розуміти свою роль у процесі управління ризиками.
- Співпраця з зовнішніми експертами: Залучення консультантів для оцінки ризиків і розробки планів.
- Використання технологій: Застосування програмного забезпечення для управління ризиками та забезпечення безперервності бізнесу.

Цей підхід дозволить компаніям ефективніше протистояти викликам воєнного часу та забезпечити свою стійкість.

Перш ніж розпочати будь-які дії щодо зменшення ризиків, їх потрібно чітко визначити. Це основне правило управління ризиками. Сільське господарство, як комплексний вид діяльності, поділяється на рослинництво та тваринництво, кожне з яких має свої специфічні ризики.

Природні катаклізми – це основні вороги рослинництва, тоді як тваринництво частіше страждає від антропогенних факторів. Оцінка цих ризиків – завдання складне і багатогранне. Для її вирішення

використовуються різні методи, від простих інтуїтивних суджень до складних математичних моделей, які дозволяють прогнозувати можливі наслідки різних подій.

Найбільшу складність в управлінні ризиками представляє саме початковий етап – ідентифікація та класифікація потенційних загроз, з якими може зіткнутися підприємство. Адже від того, наскільки точно ми визначимо ці ризики, залежить ефективність усіх подальших заходів (див. рис. 1.2).

Ризики сільськогосподарських підприємств	
За сферою виникнення	виробничі, комерційні, фінансові, страхові, інноваційні, соціально-політичні, природно-кліматичні, законодавчі, демографічні
По зв'язку з підприємницькою діяльністю	підприємницькі, непідприємницькі
За джерелом виникнення	внутрішні, зовнішні
За можливістю прогнозування	глобальні, державні, регіональні, міжгалузеві, галузеві, фірмові
За ступенем системності	системні, несистемні
За ступенем допустимості прийняття ризику	мінімальні, допустимі, неприпустимі, катастрофічні
По тривалості впливу	довгострокові, середньострокові, короткострокові

За об'єктом виникнення	сільськогосподарські культури, тварини, майнові
За видом виникнення небезпеки	антропогенні, природні
За видами втрат	матеріальні, фінансові, трудові, втрата часу

Важливо оцінити рівень ризику перед початком будь-яких заходів щодо його зниження, щоб зрозуміти, наскільки ефективними будуть ці заходи.

Наступним кроком є створення чіткого плану дій, спрямованого на вирішення проблеми:

1. Визначення зовнішнього контексту: Спершу необхідно проаналізувати зовнішнє середовище, яке впливає на сільськогосподарське підприємство. Це можуть бути кліматичні умови, політичні фактори, ринки збуту тощо.
2. Ідентифікація внутрішніх ризиків: Далі, виходячи з виявлених зовнішніх факторів, потрібно оцінити, як вони можуть вплинути на внутрішні процеси підприємства, і визначити відповідні внутрішні ризики (наприклад, ризики втрати врожаю через посуху, ризики коливання цін на продукцію).
3. Кількісна оцінка: На завершальному етапі слід кількісно оцінити вплив виявлених ризиків на фінансові результати підприємства за допомогою відповідних розрахунків (наприклад, розрахунок очікуваного прибутку за різних сценаріїв).

У сучасних реаліях, особливо з урахуванням воєнного стану, ключовим завданням для сільськогосподарських підприємств є не лише виявлення ризиків, а й пошук ефективних шляхів адаптації до нових умов. Повністю уникнути ризиків неможливо, тому основним завданням стає

мінімізація їхнього впливу на виробництво та фінансовий стан підприємства. Для цього необхідно розробити комплекс заходів, спрямованих як на запобігання виникненню ризикових ситуацій, так і на зниження їхніх негативних наслідків.

У першому випадку - фокус на диверсифікації та адаптації. З метою зниження ризиків, пов'язаних з нестабільністю та військовими діями, сільськогосподарські підприємства можуть вдатися до таких стратегій, як:

- Диверсифікація виробництва: Розширення асортименту продукції або перехід до вирощування культур, які менш залежні від погодних умов та ринкових коливань. Наприклад, можна поєднати традиційне рослинництво з вирощуванням овочів та зелені в теплицях або розширити тваринницьке господарство.
- Локалізація виробництва та збуту: Зменшення залежності від далеких ринків та покращення логістики шляхом реалізації продукції на місцевих ринках або співпраці з місцевими переробними підприємствами.
- Створення резервів: Формування запасів насіння, добрив, палива та інших необхідних ресурсів дозволить підприємству бути більш підготовленим до непередбачуваних ситуацій.
- Страхування: Залучення страхових послуг для захисту від природних катаклізмів, втрати врожаю та інших ризиків.

Вибравши даний напрямок підприємство не буде отримувати високі доходи, йому складно розвиватися.

Другий напрямок - диверсифікація як спосіб поєднання поділу та об'єднання ризиків. Диверсифікація є універсальним інструментом управління ризиками, оскільки вона одночасно дозволяє:

- Поділити активи: Розподіляючи інвестиції між різними напрямками діяльності, підприємство знижує залежність від одного активу.

- Об'єднати ризики: Різноманітність активів створює портфель, який менш чутливий до коливань окремих ринків.

Диверсифікація виробництва передбачає розподіл ресурсів підприємства на декілька незалежних напрямків діяльності. Це дозволяє згладжувати коливання прибутковості, оскільки збитки в одному сегменті можуть бути компенсовані прибутками в іншому. Такий підхід є ефективним інструментом управління ризиками, оскільки знижує залежність від одного виду діяльності та захищає підприємство від негативного впливу непередбачених обставин.

Візьмемо три групи методів впливу на ризик: зниження, збереження і передачу ризику. Кожен з цих методів застосовується до сільськогосподарського ризику. Метод зниження ризику дозволяє або зменшити ймовірність несприятливих подій, або спрямований на зменшення розмірів можливого збитку. Останнє для аграрного виробництва має вирішальне значення, оскільки зовсім виключити вплив несприятливих погодних умов неможливо.

Одним із ефективних способів зниження ризиків у сільському господарстві є використання біотехнологій. Шляхом селекції вдається отримувати сорти рослин, які стійкі до несприятливих погодних умов, таких як посуха та заморозки. Наприклад, виведення сортів із пізніми термінами цвітіння допомагає уникнути пошкоджень від пізніх весняних заморозків. Це дозволяє стабілізувати врожайність та зменшити залежність від капризів природи.

Особливо актуальним для сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного часу стає самострахування. Створення резервних фондів – це своєрідна "подушка безпеки", яка дозволяє згладити негативні наслідки непередбачених ситуацій, таких як втрати врожаю через бойові дії, пошкодження техніки або зміни ринкових умов. Важливо розуміти, що резерви створюються кожним підприємством самостійно і призначені

виключно для покриття власних збитків. Для рослинництва особливо важливі резерви насіння, палива, запасних частин та фінансових ресурсів."

Для забезпечення стабільної роботи тваринницьких господарств необхідні резерви кормів, молодняку та інших ресурсів. Створення таких резервів є важливою складовою самострахування, особливо в умовах нестабільності. Варто зазначити, що структура і розмір резервних фондів у сільському господарстві залежать від багатьох факторів, включаючи специфіку виробництва, розмір підприємства та рівень ризику.

Крім створення внутрішніх резервів, сільськогосподарські підприємства можуть залучати зовнішні джерела фінансування. Це можуть бути кредити, інвестиції або державна підтримка. Вибір того чи іншого методу залежить від конкретної ситуації та має враховувати як потенційні вигоди, так і ризики. Оптимальна стратегія управління ризиками в сільському господарстві передбачає комбінування різних методів. Це дозволяє мінімізувати витрати і забезпечити максимальну ефективність виробництва.

Висновки до першого розділу

1. Аналіз наукової літератури демонструє, що хоча поняття "економічна безпека сільськогосподарського підприємства" активно використовується в економічних дослідженнях, єдиного розуміння його сутності та механізмів забезпечення досі не вироблено. В умовах воєнного часу, коли аграрний сектор зазнає значних потрясінь, особливо гостро відчувається потреба в розробці практичних рекомендацій для забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств.

2. Економічну безпеку підприємства ми розглядаємо як комплексний стан, що характеризується захищеністю від різноманітних загроз, як зовнішніх (наприклад, економічні кризи, політична нестабільність), так і внутрішніх (наприклад, неефективне управління, корупція), які можуть

негативно вплинути на його діяльність. Такий стан забезпечує підприємству стабільність у досягненні своїх основних цілей та гарантує реалізацію його комерційних інтересів.

3. Економічна безпека сільськогосподарського підприємства – це здатність підприємства ефективно взаємодіяти з зовнішнім середовищем, протистояти негативним впливам і використовувати сприятливі можливості для свого розвитку. Це стан, при якому підприємство здатне адаптуватися до змін ринкових умов, технологічних інновацій та інших зовнішніх факторів, що впливають на його діяльність.

4. Сільськогосподарські підприємства працюють в складних умовах, зумовлених їхньою залежністю від природних факторів та сезонністю виробництва. Низька прибутковість і повільні темпи адаптації до змін ринку роблять цю галузь однією з найбільш вразливих в економіці.

5. У фінансовому менеджменті існують два основних підходи до управління ризиками: консервативний (мінімізація ризиків) та агресивний (максимізація ризиків). Консервативний підхід спрямований на збереження капіталу та забезпечення стабільності, тоді як агресивний підхід пов'язаний з пошуком високих доходів, але при цьому передбачає більшу ймовірність збитків.

6. Ризик пов'язаний з невизначеністю майбутніх подій, які можуть негативно вплинути на доходи підприємства. Це потенційна можливість недоотримання очікуваного прибутку або навіть зазнати збитків.

7. Управління ризиками – це невід'ємна частина стратегічного планування підприємства. Процес управління ризиками починається з визначення стратегічних цілей підприємства та ідентифікації факторів, які можуть перешкоджати їх досягненню. Далі проводиться оцінка ризиків та розробляються відповідні заходи щодо їх нейтралізації або мінімізації. Регулярний моніторинг та аналіз ефективності вжитих заходів дозволяє вчасно коригувати стратегію підприємства.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ХЕРСОНЩИНА НА ПРИКЛДІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА “РІДКОБОРОДИЙ Д.В.”

2.1. Фінансово - економічний портрет господарства

Пріоритетним напрямком розвитку Херсонщини є агропромисловий комплекс. Земельний фонд Херсонської області становить 2 млн. 846 тис. га, або 4,7% площі України. Відповідно до цільового використання у структурі фонду сільськогосподарські угіддя займають 1 млн. 968 тис. га (69,2% до загальної площі території). Загальна площа ріллі Херсонської області складає

1 млн. 777 тис. га.

На Херсонщині найбільша в Україні площа зрошуваних сільськогосподарських угідь, чого вимагає посушлива зона півдня України – це 427,1 тис. га зрошуваних земель, або 21,6% від загальної площі сільгоспугідь. Наразі, площа зрошувальних земель на де окупованій території

складає близько 63 тис.га. Високоєфективне використання меліоративного та зрошувального комплексів області забезпечує гарантоване вирощування зернових і плодоовочевих культур.

В Херсонській області на початок повномасштабної війни нараховувалося 2913 підприємств агропромислового комплексу, з яких 1987

фермерських господарств, 718 сільськогосподарських підприємства, 55 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, 153 підприємства переробної та харчової галузі. 57 зернових складів загальною ємністю 1914520 тон.

На сьогодні близько 78 сільгосппідприємств різних форм власності (24,6 % від загальної кількості), 347 фермерських господарств, 16 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та 51 підприємство харчової та переробної галузі знаходяться на деокупованій території.

Наразі, площа деокупованої території Херсонщини з потенційним забрудненням від мін та боєприпасів, які не вибухнули, складає близько 683 тис. га. Площа потенційно замінованих сільськогосподарських угідь на звільнених територіях складає 508 271 га. Площа сільськогосподарських земель, що знаходяться в окупації та потенційно забруднені вибухонебезпечними предметами, становить близько 1 320 тис. га. Агропромисловий комплекс є найбільшим сектором економіки області, в якому формується понад 30% валової доданої вартості.

Обсяг продукції сільського господарства за 2021 рік становив 30144,8 млн. грн., що у постійних цінах 2016 року на 11,5% більше ніж у відповідному періоді 2020 року, у тому числі у сільгосппідприємствах – на 14,8%, у господарствах населення – на 7,1%. Частка продукції рослинництва в загальному обсязі валового виробництва продукції сільського господарства складає 90%, а тваринницької продукції – 10%. Так, індекс продукції рослинництва за 2021 рік склав 116,0%. За статистичними даними у

2021 році усіма категоріями господарств з площі 808,9 тис. га намолочено 3,6 млн. тонн зернових та зернобобових культур при урожайності 44,5 ц/га. Крім того, ріпаку зібрано 247,2 тис. тонн (по Україні – 4 місце), овочевих культур – 1220,8 тис. тонн (по Україні – 1 місце), картоплі – 426,5 тис. тонн, плодів та ягід – 37,0 тис. тонн.

У 2021 році збільшено обсяги експорту: продукції рослинного походження на 27,4 %, вартісні показники по експорту якої склали 108,7 млн.

дол. США (відповідний період 2020 року – 85,4 млн. дол. США); готової харчової продукції на 13,9 %, вартісні показники по експорту якої склали 60,3 млн. дол. США (відповідний період 2020 року – 52,95 млн. дол. США). Індекс продукції тваринництва за 2021 рік склав 82,3%. Згідно статистичних даних усіма категоріями господарств вироблено 52,0 тис. тонн м'яса, 238,0 тис. тонн молока, 657,8 млн штук яєць (по Україні – 7 місце) та 71,0 тонн вовни (по Україні – 5 місце).

Станом на 01 січня 2022 року в області в усіх категоріях господарств налічувалося поголів'я великої рогатої худоби 57,2 тис. голів, в т.ч. корів – 37,1 тис. голів, свиней – 49,5 тис. голів, овець та кіз – 20,9 тис. голів, птиці – 4036,3 тис. голів.

Фермерське господарство «Рідкобородий Д.В.» провадить сільськогосподарську діяльність на території Станіславської об'єднаної територіальної громади з 2006 року. Господарство є одним із найбільших на території ОТГ та обробляє 634,72 га земель сільськогосподарського призначення, що використовуються для ведення товарного сільськогосподарського виробництва та належать господарству на праві довгострокової оренди з фізичними особами.

Протягом багатьох років основний вид діяльності господарства є вирощування зернових культур (крім рису), бобових і насіння олійних культур. (КВЕД 01.11).

Допоміжними видами діяльності є:

- 01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- 01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур;
- 01.50 Змішане сільське господарство;
- 01.61 Допоміжна діяльність у рослинництві;
- 10.91 Виробництво готових кормів для тварин, що утримуються на фермах;
- 46.11 Діяльність посередників у торгівлі сільськогосподарською сировиною, живими тваринами, текстильною сировиною та напівфабрикатами;
- 46.21 Оптова торгівля зерном, необробленим тютюном, насінням і кормами для тварин.

Після деокупації, незважаючи на постійні обстріли військами російської федерації, ФГ «Рідкобородий Д.В.» усіма силами намагається відновити роботу, щоб не втратити час для нового сезону та мати змогу розрахуватися із власниками земельних паїв (149 чоловік), які перебувають в оренді фермерського господарства.

ФГ «Рідкобородий Д.В.» здійснює реалізацію майже на 100% сільськогосподарської продукції. Оплата за поставлену продукцію та придбані товари, послуги здійснюється безготівковим розрахунком. До повномасштабного вторгнення господарство забезпечувало значні надходження до бюджету Станіславської ОТГ, відіграючи важливу роль у житті та функціонуванні громади. Незважаючи на те, що внаслідок окупації господарство отримало значні збитки у вигляді викраденої техніки, пошкодження адміністративних та складських приміщень, з березня 2023 року робота підприємства була відновлена. Своїми силами було зачищено 50% земель (340 га) і засіяно майже 50% (330 га) від загальної кількості. Хотілося б відзначити, що ФГ «Рідкобородий Д.В.» упродовж

останніх років постачає більше 85% власної продукції таким великим і надійним контрагентам як ТОВ СП «Нібулон», ТОВ з П «Сантрейд». У 2023 році вдалося відновити роботу з усіма оптовими контрагентами. Це надало змогу отримувати нашу продукцію населенню не тільки Херсонської області, а й всієї України.

На підприємстві працює 5 постійних та 6 сезонних працівників, під час збирання робіт залучаються сезонні працівники для забезпечення безперебійної роботи господарства. Господарство з моменту відновлення діяльності не мало заборгованості із заробітної плати та податкових платежів.

У 2023 році ФГ «Рідкобородий Д.В.» після часткового розмінування земельних ділянок посіяло та зібрало урожай на площі 330 га, а саме:

- ячмінь ярий 30 га;
- льон олійний 150 га;
- соняшник 150 га.

Виручка за продукцію становить 4257 тисяч гривень.

В довоєнний період підприємство мало виручку в 2021 році – 21560 тис. гривень. Крім того, залишок врожаю 2021 року, який станом 24 лютого 2022 року зберігався на складі, згорів разом зі складом.

Але, не зважаючи на всі складні обставини роботи, пов'язані з постійними обстрілами та жахливий стан розкраденого та напівзнищеного підприємства після окупації, ми намагаємося відновити діяльність, повернути стабільність і прибутковість.

Актуальною проблемою сільськогосподарського виробництва на фронтних територіях є тотальний дефіцит трудових ресурсів. Ми прикладаємо максимум зусиль, щоб робітники фермерського господарства не евакуювалися та залишалися на робочих місцях, а господарство з їх допомогою змогло б виростити та зібрати врожай.

Фермерське господарство «Рідкобородий Д.В.» має важливе значення

для задоволення потреб територіальних громад Херсонської області в забезпеченні продовольчої безпеки, за рахунок господарства наповнюється місцевий та державний бюджет, а місцеві мешканці мають можливість отримувати сільськогосподарську продукцію та орендну плату за земельні

ділянки, які господарство обробляє. Фермерському господарству «Рідкобородий Д.В.» надано статус критично важливого для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення Херсонщини та України в особливий період.

Для початку розглянемо вартість основних засобів ФГ «Рідкобородий Д.В.»

Вартість основних засобів ФГ «Рідкобородий Д.В.»
Таблиця 2.1

Показник	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Первісна вартість основних засобів, тис. грн	17699	22974	26743,9	26743,9	2673,9
Зареєстрований пайовий капітал, тис. грн	400	400	400	400	400
Додатковий капітал, тис. грн	4000	7000	7000	7000	7000

Для оцінки майна підприємства розглянемо наявність та рух майна

(надходження та списання), тобто актив балансу, що складається з трьох розділів: необоротні активи, оборотні активи та необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття. Будемо користуватися формою звітності №1 «Баланс», тобто її актив. Аналіз капіталу підприємства проводимо задля визначення положення співвідношення власного капіталу із зобов'язаннями. Таким чином, для даного аналізу використовується пасивна частина форми звітності «Баланс», яка складається з двох частин: власний капітал і зобов'язання або ж з чотирьох розділів: власний капітал, довгострокові зобов'язання і забезпечення, поточні зобов'язання і забезпечення, зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття. І тому пропонуємо розрахувати та проаналізувати таблицю «Оцінка майна та капіталу ФГ «Рідкобородий Д.В.» за 2019-2024 рр. і визначити в якому стані перебувають ресурси господарюючого суб'єкта (табл. 2.1.).

Оцінка майна та капіталу ФП АПФ «Рідкобородий Д.В.» за 2019-2023 рр., тис. грн.

Види активів (майна) та пасивів (капіталу)	2019р.	2020р.	2021р.	2022р.	2023р.	Відношення у % 2023р. до 2019 р.
Майно усього	22023,5	25957	31372,3	31761,4	31267,6	142
Необоротні активи	11570,9	15066,8	16969,5	16969,5	14217	122,8
Основні засоби	11570,9	15066,8	16969,5	16969,5	14217	122,8
Оборотні активи	10452,6	10890,2	14402,8	14791,9	17050,6	163
Запаси	4755	3673,3	7143,6	5836,7	7204,3	151,5
Поточна дебіторська заборгованість	0	0	0	0	0	0

Гроші, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції	762,7	918,2	328,6	32,6	110,6	14,5
Інші оборотні активи	0	0	0	0	10,3	100
Капітал - усього	15001,8	19520,1	25008,2	26458,5	26472,2	176,4
Власний капітал	14601,8	19120,1	24608,2	26058,5	26072,2	178
Зареєстрований (пайовий капітал)	400	400	400	400	400	100
Зобов'язання і забезпечення	40,6	65,7	0	152,3	77	189
Поточні зобов'язання	7421,7	6836,9	6764,1	5702,9	5195,4	70
Поточна кредиторська заборгованість	7381,1	6771,2	6764,1	5550,6	5118,4	69

У ході дослідження встановлено, що загальна кількість майна (капіталу) в 2023 році, порівняно з 2019 роком, збільшилась на 9244,1 тис.грн.або ж на 42 %. За аналізований період також видно, що необоротні активи підприємства, зокрема основні засоби зросли на 22,8 %, адже саме на них припадає найбільша частка. Слід підкреслити, що зростання валюти балансу говорить про розширення виробництва підприємства. Аналізуючи дані таблиці, спостерігається різке зростання запасів, що свідчить про стабільну роботу підприємства, незважаючи на військовий стан в країні. Або ж навпаки, деяка частина оборотних виробничих запасів у виробництві не була задіяна у процесі виробництва.

Незважаючи на збільшення обсягів капіталу та майна підприємства, його господарська діяльність не зазнала суттєвого розширення. Основною причиною цього є значне зростання цін на ресурси та послуги, що було зумовлене загальною економічною нестабільністю в країні.

Аналіз руху та функціонального стану основних засобів є невід'ємною частиною ефективного управління підприємством. Завдяки цьому аналізу

можна оцінити, наскільки ефективно використовуються основні фонди, які є основою виробничого процесу, і приймати обґрунтовані рішення щодо їх оновлення та модернізації.

Основні засоби є фундаментом виробничого процесу будь-якого підприємства. Їх стан та ефективність безпосередньо впливають на кінцеві результати діяльності, такі як обсяги виробництва, собівартість продукції та продуктивність праці. Рациональне використання основних фондів є ключовим фактором підвищення ефективності виробництва.

Проаналізувавши рух та функціональний стан основних засобів ФП АПФ «Рідкобородий Д.В.», можна стверджувати, що річний приріст основних засобів за аналізований період збільшився на 31,51 тис. грн.

Це показує ступінь зростання ОЗ у звітному періоді порівняно з минулим. Коефіцієнт оновлення основних засобів з кожним роком збільшується, при цьому коефіцієнт вибуття також збільшився. Коефіцієнт заміни у даному аналізі не визначається.

Кожне підприємство, незалежно від своєї специфіки, прагне досягнення конкретних результатів. Одним з ключових показників ефективності роботи будь-якого підприємства є економічний результат, який відображає загальний підсумок його діяльності.

Аналіз форми №2 "Звіт про фінансові результати" дозволяє нам отримати детальну інформацію про ефективність використання фінансових ресурсів підприємства. Завдяки цьому звіту ми можемо визначити, чи працює підприємство прибуткове або несе збитки, а також оцінити його фінансовий стан за допомогою різноманітних абсолютних і відносних показників.

Фінансові результати діяльності показано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Фінансові результати діяльності ФП АПФ «Рідкобородий Д.В.»

Стаття	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відношення у 2023 р. до 2019 р.
Чистий дохід від реалізації продукції(товарів, робіт, послуг)	12822,1	16582,3	17319,6	3904,5	1550,1	12
Інші операційні доходи						
Інші доходи	836,1	835,3	629,3			
Разом доходи	13658,2	17417,6	17948,9	3904,5	1550,1	11
Собівартість реалізованої продукції(товарів, робіт, послуг)	9105,6	11753	11011,2	2206,2	1486,1	16
Інші операційні витрати	750	543,9	546	248		
Інші витрати	517	602,4			47,3	
Разом витрати	10372,6	12899,3	11557,2	2454,2	1533,4	14,7
Фінансовий результат до оподаткування	3285,6	4518,3	6391,7	1450,3	16,7	0,5
Податок на прибуток					3	
Чистий прибуток(збиток)	3285,6	4518,3	6391,7	1450,3	13,7	0,4

Проаналізувавши дані таблиці, можна виділити наступне: чистий дохід на протязі певного періоду з кожним роком зменшується у відношенні 2023 до 2019 років на 2818 грн. В свою чергу собівартість реалізованої продукції також зменшується, що негативно вплинуло на показник валового прибутку. . Відношення валового прибутку до чистого доходу від реалізації продукції зменшилась. Чистий прибуток зменшився з 11272 грн., Основною

характеристикою впливу є ситуація, що склалася внаслідок війни, яка є надзвичайно складною і вимагає від підприємств гнучкості та адаптивності. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно проводити детальний аналіз фінансової звітності та враховувати всі фактори, що впливають на діяльність підприємства.

Сьогочасні реалії війни вимагають від українського бізнесу швидкої адаптації до нових умов. Нестабільна економічна ситуація та зовнішні загрози створюють значні труднощі для підприємств. Тому основним завданням держави є підтримка економічної стабільності, яка дозволить бізнесу вижити та розвиватися.

Оцінка фінансової стійкості суб'єкта господарювання за 2019-2023 роки наведена в таблиці 2.3.

Проаналізувавши дані нашого підприємства бачимо, що коефіцієнт автономії є стабільним, що дорівнює більше нормативного значення 0,5. Коефіцієнт фінансового ризику майже на постійному рівні. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів також знаходиться на одному рівні та поступово зменшується, що означає що підприємство в основному фінансується за рахунок власних коштів. Але все одно потрібно шукати шляхи зменшення даного показника. Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів вказує на загальну тенденцію до зростання коефіцієнта, з деякими незначними коливаннями, поступове зростання коефіцієнта свідчить про те, що підприємство стає більш фінансово стійким. А коефіцієнт забезпеченості запасами трошки зменшився. Проаналізувавши показники стану оборотних активів, можна зробити висновок, що підприємство забезпечене відповідними активами. Зробивши, аналіз показників стану основного капіталу говорить про збільшення всіх показників. Загалом, можна дати оцінку фінансової стійкості як нормальна, беручи до уваги що з початку 2022 року, на території підприємства, почались бойові дії. Також 8 місяців підприємство було під окупацією.

Таблиця 2.3 Оцінка фінансової стійкості ФП АПФ «Рідкобородий
Д.В.», тис. грн.

Показники	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відношенн я у % 2023 р. до 2019 р
1. Показники структури капіталу						
Коефіцієнт автономії	0,66	0,73	0,78	0,83	0,83	125
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,03	0,04	0,01	0	0	0
Коефіцієнт фінансуван	0,05	0,05	0,01	0	0	
Коефіцієнт фінансового ризику	0,47	0,42	0,46	0,47	0,54	114
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів '	0,34	0,26	0,22	0,17	0,18	53
2. Показники стану оборотних активів						
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,5	0,6	0,8	0,4	0,6	0,4
Коефіцієнт забезпеченості	1,39	1,75	1,7	1,76	1,53	110

оборотних коштів						
Коефіцієнт забезпеченості запасів	3	5,2	3,4	4,4	3,6	120
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,07	0,09	0,022	0	0,006	8,6
3. Показники стану основного капіталу						
Коефіцієнт реальної вартості майна	0,55	0,44	0,5	0,3	0,25	45,5
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні	0,52	0,58	0,54	0,53	0,45	86,5
Коефіцієнт накопичення амортизації	0,34	0,38	0,35	0,37	0,37	108
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	0,9	0,72	0,85	0,87	1,19	132

Оцінка ліквідності підприємства «Рідкобородий Д.В.» показала, що воно немає достатньої кількості високоліквідних активів для оперативного погашення своїх короткострокових боргів. Це вказує на порушення одного з основних фінансових принципів – перевищення активів над пасивами. Для усунення цієї диспропорції підприємству рекомендується зменшити обсяг поточних зобов'язань, зокрема, за рахунок оптимізації розрахунків з контрагентами. Незважаючи на виявлені недоліки, загальний стан платоспроможності підприємства можна оцінити як задовільний, оскільки розрахований коефіцієнт ліквідності перевищує нормативне значення. Крім того, за звітний період спостерігається позитивна динаміка зростання коефіцієнта загальної платоспроможності. Паралельно зі збільшенням коефіцієнта ліквідності спостерігається зростання середньорічної вартості оборотних активів та чистого доходу, що свідчить про покращення ефективності використання оборотних активів.

В умовах сучасної економіки дослідження офіційної діяльності підприємств набувають особливої актуальності. Основна мета таких досліджень полягає в тому, щоб надати керівництву компанії об'єктивну і повну картину її діяльності для прийняття виважених управлінських рішень. Особлива увага приділяється аналізу показників, які характеризують ефективність використання економічних ресурсів підприємства. Це дозволяє оцінити результативність діяльності компанії та визначити напрями її подальшого розвитку.

Ключовим моментом у проведеному аналізі є нульове значення коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості. Це свідчить про значні проблеми з погашенням боргів перед постачальниками та іншими кредиторами. Паралельно з цим, спостерігається зниження швидкості обертання оборотних активів, що може бути пов'язано з уповільненням виробничо-збутової діяльності. Водночас, зростання коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості вказує на покращення дисципліни платежів

дебіторів. Цікаво відзначити, що незважаючи на деякі негативні тенденції, сума чистого доходу та вартість активів підприємства зросли.

Підприємство «Рідкобородий Д.В.» продемонструвало здатність успішно працювати в складних умовах. Аналіз фінансових показників за період з 2019 по 2023 рік підтверджує високий рівень фінансової стійкості компанії. Однак, для забезпечення сталого розвитку в майбутньому, особливо в умовах військового стану, керівництву необхідно розробити стратегію оптимізації балансу підприємства, яка дозволить ефективно використовувати наявні ресурси та розширити сфери діяльності.

2.2. Детальний опис функціонування служби економічної безпеки підприємства та аналіз її ефективності за різними критеріями.

На даному підприємстві функції служби економічної безпеки покладені на бухгалтерію, а саме на головного бухгалтера.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємства мають автономію у визначенні облікової політики та виборі форми ведення бухгалтерського обліку за умови дотримання законодавчих норм.

Зробимо оцінювання рівня економічної безпеки ФП АПФ «Рідкобородий Д.В.».

З метою забезпечення безперервного моніторингу фінансової складової економічної безпеки пропонується здійснювати періодичну оцінку рівня фінансової стійкості підприємства на основі аналізу достатності оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності.

1. $\pm E_c$ – надлишок (+) чи брак (-) власних оборотних коштів(E_c), необхідних для формування запасів і покриття витрат (Z), пов'язаних з господарською діяльністю підприємства. Даний показник розраховується за формулами:

$$E_e = BK - A_1 \quad (2.1)$$

$$\pm E_c = E_e - Z \quad (2.2)$$

де BK – власний капітал, A_1 – необоротні активи, Z - величина запасів

$$E_e = 26072,2 - 14217 = 11855,2 \text{ тис. грн}$$

$$Z = 7204,3 \text{ тис. грн.}$$

$$\pm E_c = 11855,2 - 7204,3 = 4650,9 \text{ тис. грн} \geq 0$$

2. $\pm E_t$ – надлишок чи брак власних оборотних коштів, а також середньострокових і довгострокових кредитів і позик (K):

$$\pm E_t = (E_e + K) - Z \quad (2.3)$$

$$E_t = (11855,2 + 5118,4) - 7204,3 > 0$$

$$K = 5118,4 \text{ тис. грн.}$$

3. $\pm E_n$ – надлишок чи брак власних оборотних коштів, а також довго-, середньо- і короткострокових кредитів і позик (K_t):

$$E_n = (E_e + K_t + K) - Z \quad (2.4)$$

$$E_n = > 0$$

Саме на основі цих показників ми визначили п'ять різних рівнів фінансової безпеки підприємства, які ви можете побачити в таблиці 2.4.

Рівні фінансової безпеки підприємства

Таблиця 2.4

Рівень ФБП	Характеристика
абсолютний	Для функціонування підприємства достатньо власних оборотних коштів: $\pm E_c \geq 0$, $\pm E_t \geq 0$, $\pm E_n \geq 0$;
нормальний	Підприємство практично обходиться власними джерелами формування запасів і покриття витрат: $\pm E_c \geq 0$, $\pm E_t \geq 0$, $\pm E_n \geq 0$;
задовільний	Підприємству недостатньо власних оборотних коштів, і воно вдається до середньострокових і довгострокових позик і кредитів: $\pm E_c < 0$, $\pm E_t \geq 0$, $\pm E_n \geq 0$;

критичний	Підприємство для фінансування своєї діяльності вдається до короткострокових кредитів: $\pm E_c < 0$, $\pm E_t < 0$, $\pm E_n \geq 0$;
кризовий	Підприємство неспроможне забезпечити фінансування своєї діяльності ні власними, ні позиченими коштами: $\pm E_c < 0$, $\pm E_t < 0$, $\pm E_n < 0$.

після проведених розрахунків рівень фінансової безпеки підприємства визначено як абсолютний, це свідчить про надзвичайно стабільний і стійкий фінансовий стан.

Таке підприємство має:

- Високу платоспроможність: воно здатне своєчасно розраховуватися зі всіма своїми зобов'язаннями перед кредиторами, постачальниками та іншими контрагентами.
- Значні резерви фінансової стійкості: підприємство має достатню кількість власних коштів для фінансування своєї діяльності, що дозволяє йому успішно протистояти непередбаченим фінансовим потрясінням.
- Низький рівень фінансового ризику: ймовірність виникнення фінансових труднощів або банкрутства є мінімальною.
- Великі можливості для розвитку: наявність значних фінансових ресурсів дозволяє підприємству інвестувати в нові проекти, розширювати виробництво та підвищувати свою конкурентоспроможність.

Такий фінансовий стан підприємства є бажаним для будь-якого бізнесу, оскільки він забезпечує його стабільність і довготривале існування. Однак, важливо пам'ятати, що абсолютний рівень фінансової безпеки – це скоріше теоретична концепція, ніж реальність. Навіть найстабільніші підприємства можуть зіткнутися з непередбаченими обставинами, які можуть негативно

вплинути на їхній фінансовий стан. Тому, незважаючи на позитивний висновок, необхідно продовжувати здійснювати регулярний моніторинг фінансової діяльності підприємства.

При проведенні оцінки інформаційної складової економічної безпеки необхідно визначити значення таких коефіцієнтів, як коефіцієнт повноти, коефіцієнт точності та коефіцієнт суперечності інформації. Методика розрахунку зазначених коефіцієнтів наведена нижче.

- Коефіцієнт повноти інформації (K_p) – розраховується як відношення обсягу інформації, яка є в розпорядженні особи, що ухвалює рішення (K_z), та обсягу інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення

$$(K_{gr}): K_p = K_z / K_{gr} \quad (2.5)$$

$$K_p = 650 / 1000 = 0,65$$

- Коефіцієнт точності інформації (K_t) – розраховується як відношення обсягу релевантної інформації (K_r) до загального обсягу інформації, яка є в розпорядженні особи, що ухвалює рішення (K_z):

$$K_t = K_r / K_z \quad (2.7)$$

$$K_t = 280 / 420 = 0,67.$$

Рівень економічної безпеки можна визначити як добуток коефіцієнтів:

$$K_{ib} = K_p * K_c * K_t \quad (2.8)$$

$$K_{ib} = 0,65 * 0,73 * 0,67 = 0,32.$$

Розрізняють три ступені інформаційної безпеки: $K_{ib} \geq 0,7$ – рівень безпеки високий; $0,3 \leq K_{ib} < 0,7$ – рівень безпеки середній; $K_{ib} < 0,3$ – рівень безпеки низький.

Середній рівень економічної безпеки не є критичним, але вимагає уваги з боку керівництва підприємства. Завдяки своєчасним і цілеспрямованим діям можна підвищити рівень безпеки і забезпечити стабільний розвиток підприємства.

Для визначення інтегрального показника економічної безпеки підприємства інформаційній складовій умовно присвоюється середнє значення – "2"

Частина, що відображає рівень інтелектуального розвитку інтелектуальна складова підприємства спрямована на збереження та примноження інтелектуального капіталу, включаючи захист прав інтелектуальної власності та ефективне використання накопичених знань персоналу.

Рівень інтелектуальної складової визначається за допомогою таких коефіцієнтів:

- Коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства (K_{KB}):

$$K_{KB} = \sum_{i=1}^n Y/O \quad (2.9)$$

$K_{KB} = 0$; Критичний рівень – рівень 1.

- Інтелектуальноозброєність (K_{IO}):

$$K_{IO} = V_{in} / O \quad (2.10)$$

$K_{IO} = 0$; Критичний рівень – рівень 1.

- Норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності (K_D), тис.грн:

$$K_D = D_{ip} / O \quad (2.11)$$

$K_D = 1700,0/40 = 42,5$ – Незадовільний рівень – рівень 2.

Кадрова складова

Рівень безпеки кадрової складової оцінюється за допомогою таких показників:

Коефіцієнт плинності кадрів (K_P):

$$K_P = \sum \quad \text{Чу} / O \quad (2.12)$$

$K_P = 3/30 = 0,1$ – Задовільна безпека- рівень 3.

- Коефіцієнт фізичного старіння кадрів (K_B):

$$K_B = O_B / O \quad (2.13)$$

$K_B = 10/30 = 0,3$ – Задовільна безпека – рівень 3.

- Фондоозброєність працівників (Φ_O), 756,9 тис. грн:

- Фондоозброєність працівників підприємства фондами невикробничого призначення (Фно), тис. грн: 289,3.

Рівень кадрової безпеки за узагальненим коефіцієнтом є задовільним (значення 3).

Техніко-технологічна складова характеризує здатність підприємства оптимізувати використання ресурсів за допомогою сучасного обладнання та технологій.

- Частка продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим аналогам в Україні (чи світі, якщо підприємство планує реалізувати продукцію за кордон) (Кп.прод):

Кп.прод = 35 % - Абсолютна безпека – рівень 4.

- Частка технологічного устаткування(технологій виробництва), що відповідає кращим державним (світовим) аналогам (Кп.т):

Кп.т= 30 % - Абсолютна безпека – рівень 4.

- Частка продукції, що випускається підприємством, яка захищена патентами (Кпат.прод):

Кпат.прод = 0. Критична безпека – рівень 1. $(4*0,25)+(4*0,5)+0=3$.
Задовільна безпека – рівень 3.

Політична складова

Політико-правова складова визначається за такими показниками:

- Питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства (Кс.ар.):

$Кс.ар = 2/40 = 0,05$.

Критична безпека – рівень 1.

Рівень безпеки: Загальний рівень безпеки підприємства за юридичними показниками становить 1,5 бала, що відповідає першому рівню критичної безпеки. Це свідчить про відносно стабільну юридичну ситуацію.

Судові справи: Незважаючи на високий відсоток виграних судових справ (33%), загальний рівень безпеки підприємства оцінюється як низький.

Це може бути пов'язано з великою кількістю розглянутих справ, що свідчить про можливі проблеми в договірних відносинах або внутрішніх процесах.

Штрафні санкції: Низький рівень штрафних санкцій (0,35%) свідчить про дотримання підприємством договірних зобов'язань.

Витрати на юридичне забезпечення: Відносно невеликі витрати на юридичне забезпечення (3,4%) вказують на те, що підприємство має достатні внутрішні ресурси для вирішення юридичних питань.

Інноваційна складова

Інноваційна складова є рушійною силою переходу підприємства на якісно новий рівень функціонування.

Загальний рівень інноваційності компанії, розрахований на основі двох показників – коефіцієнта впровадження нових продуктів (Кі.п) та частки інноваційних підходів (Кі.під.), оцінюється як низький. Це свідчить про недостатню увагу до інноваційної діяльності в компанії.

Екологічна складова

Виробляє продукцію, яка відповідає високим екологічним стандартам, не завдаючи шкоди довкіллю.

Розраховуються наступні показники:

- Коефіцієнт безпечності продукції (Кб.п):

$$Кб.п = Пс / Пз \quad (2.14)$$

$Кб.п = 8905,7/22264,3 = 0,4$. Незадовільна безпека – рівень 1.

- Коефіцієнт забруднення (Кз):

$$Кз = Век.з/Вз \quad (2.15)$$

Кз – збільшується;

Незадовільна безпека – рівень 1.

- Коефіцієнт захисту середовища (Кзах):

$$Кзах = Век.м/Вз \quad (2.16)$$

Кзах – збільшується; Задовільна безпека – рівень 2.

$$(1*0,5)+(1*0,25)+(2*0,25) = 1,2.$$

Незадовільна безпека – рівень 1.

Силова складова

Силова складова оцінюється за нижче наведеними показниками:

- Частка витрат на охорону підприємства в структурі загальних витрат (Кв.ох.): $\text{Кв.ох} = 110,119/8980,5 = 0,01$.

Низька безпека – рівень 1.

- Забезпеченість працівників підприємства службою охорони (Ксб):

$$\text{Ксб} = 5/40 = 0,1.$$

Середня безпека – рівень 2.

$$(1*0,5)+(2*0,5) = 1,5$$

Низька безпека – рівень 1.

Оцінка економічної безпеки ФП АПФ «Рідкобородий Д.В.» (табл.2.5).

Назва складової безпеки	Максимальний рівень	Фактичний рівень	Відносна оцінка
Інтелектуальна	4	2	0,5
Кадрова	4	3	0,75
Техніко-технологічна	4	3	0,75
Політико-правова	3	1	0,33
Екологічна	2	1	0,5
Інформаційна	3	2	0,67
Силова	3	1	0,33
Фінансова	5	3	0,60
Інноваційна	4	1	0,25

Оцінка економічної безпеки підприємства дозволяє зробити висновок про необхідність вжиття заходів для посилення інтелектуальної безпеки, політико-правового захисту та інноваційності. Хоча кадрова та технічна бази знаходяться на доброму рівні, а фінансова стійкість та захист інформації оцінюються як задовільні, загальна картина економічної безпеки вимагає покращення.

Загальний рівень економічної безпеки підприємства є задовільний.

2.3 Дослідження стану економічної захищеності ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.»

Навіть у воєнний час конкуренція в аграрному секторі залишається високою. Підприємство усвідомлює, що саме конкурентоспроможність продукції є фундаментом економічної безпеки. Забезпечення вищої якості за доступною ціною є стратегічним кроком, який дозволяє не тільки вижити, але й зміцнити свої позиції на ринку.

З метою проведення стратегічного аналізу підприємства «Рідкобородий Д.В.» та оцінки його збутової діяльності буде використано матрицю SPACE.

"SPACE-аналіз передбачає комплексну оцінку підприємства за двома основними критеріями: внутрішнім станом компанії та впливом зовнішнього середовища. Оскільки кожен з цих критеріїв складається з багатьох складових, цей метод є одним з найбільш всебічних інструментів стратегічного аналізу."

При використанні методу SPACE передбачено виділення чотирьох груп критеріїв оцінки діяльності підприємства:

- 1) фінансова сила підприємства;
- 2) конкурентоспроможність підприємства і його позиції на ринку;
- 3) привабливість галузі, у якій функціонує підприємство;

Ринкова частка						0,1	0,1
Якість продукції						0,4	1,2
Стадіяжиттєвого циклу продукту						0,1	0,2
Прихильність покупців						0,1	0,3
Рентабельність продаж						0,3	0,9
Загальна оцінка критерію						1,0	2,7
Привабливість галузі, у якій функціонує підприємство (ПГ)							
Потенціал зростання сільськогосподарської галузі						0,2	0,4
Використання ресурсів						0,2	0,8
Залежність розвитку аграрної галузі від кон'юнктури ринку						0,2	0,6
Перешкоди входження на ринок						0,2	0,6
Державна підтримка галузі сільськогосподарства						0,2	0,4
Загальна оцінка критерію						1,0	2,8
Стабільність економічного середовища (СС)							
Розвиток інновацій НТП						0,3	0,9

Рівень інфляції						0,2	0,8
Зміна попиту						0,3	0,9
Маркетингові рекламні можливості			+			0,2	0,4
Загальна оцінка критерію						1,0	3,0

Таблиця 2.6 демонструє, як оцінювались такі ключові аспекти діяльності підприємства, як фінансова стійкість, конкурентоспроможність, привабливість галузі та стабільність зовнішніх умов.

Для забезпечення виживання та подальшого розвитку в умовах війни, підприємство «Рідкобородий Д.В.» ми провели ретельний аналіз конкурентної позиції підприємства. Були оцінені такі фактори, як частка ринку, якість продукції, лояльність клієнтів та фінансова ефективність. Одночасно аналізувалась привабливість аграрного сектору, зокрема, потенціал зростання, використання ресурсів, залежність від ринкових коливань та підтримка держави. Результати цього аналізу стали основою для розробки стратегії, спрямованої на забезпечення стабільної роботи підприємства та його адаптацію до нових умов.

Для оцінки стабільності економічного середовища діяльності ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.» були обрані такі критерії як розвиток інновацій, рівень інфляції, зміни попиту та маркетингові можливості. Кожен з цих критеріїв оцінювався за п'ятибальною шкалою та мав певну вагу в загальному показнику стабільності. Сумарна вага всіх критеріїв у кожній групі дорівнювала одиниці.

Після цього визначається зважена оцінка за кожним критерієм і групою критеріїв у цілому. Для того, щоб визначити вектор рекомендованої стратегії, потрібно знайти координати точки Р (X; Y) за формулами:

$$X = \text{ПГ} - \text{КП} = 2,8 - 2,7 = 0,1 \quad (2.17)$$

$$Y = \Phi C - CC = 2,7 - 3,0 = -0,3 \quad (2.18)$$

Наступним етапом SPACE-аналізу є відображення результатів зважених оцінок критеріїв у системі координат, в якій кожна половина осей X і Y відображає відповідну групу критеріїв (рис. 2.1).

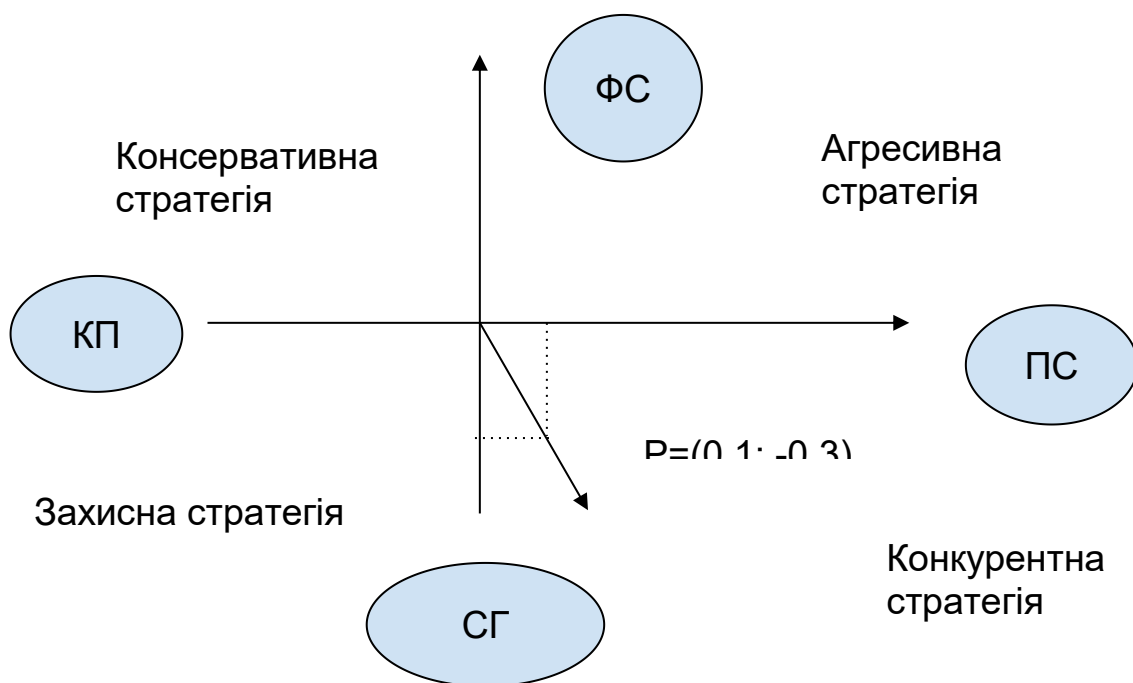

Рис. 2.1. Побудова вектору рекомендованої стратегії для ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.» за методом SPACE

Метод SPACE вказує на необхідність використання конкурентної маркетингової стратегії для ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.».

Конкурентна стратегія — це постійний пошук нових шляхів розвитку, який передбачає гнучкість, автономію підрозділів та готовність до експериментів, навіть якщо це не завжди призводить до максимальних результатів. Коли підприємство має конкурентні переваги і прагне до зростання, незважаючи на нестабільність ринку, воно обирає наступальну стратегію. Ця стратегія передбачає активний пошук інвестицій та розширення продажів.

Для ПП АПФ «Рідкобородий Д.В.» відповідно до методики SPACE-аналізу, відповідні рекомендації.

Фокус на зростанні та розвитку

1. Розширення ринкової присутності: Активне інвестування в розвиток збутової мережі для збільшення обсягів продажів та охоплення нових ринків.
2. Оптимізація виробничих процесів: Покращення ефективності виробництва шляхом впровадження інноваційних технологій та раціоналізації виробничих потоків.
3. Інвестування в перспективні напрямки: Спрямування ресурсів на розвиток нових продуктів та послуг, що відповідають потребам ринку.
4. Зміцнення фінансової стабільності: Підвищення ефективності використання ресурсів та забезпечення стабільного фінансового стану підприємства.
5. Захист конкурентних переваг: Збереження лідерських позицій на ринку шляхом постійного моніторингу конкурентного середовища та адаптації до змін.

Ці рекомендації є результатом комплексного аналізу внутрішнього стану та зовнішнього оточення підприємства «Рідкобородий Д.В.» і спрямовані на оптимізацію його виробничо-збутової діяльності.

Навіть в умовах нестабільності, застосування SPACE-аналізу в агросекторі є актуальним. Цей метод допомагає виявити внутрішні резерви підприємства та визначити шляхи його розвитку з урахуванням зовнішніх викликів, зокрема, воєнного стану.

Висновки до другого розділу

1. Фермерське господарство "Рідкобородий Д.В.", яке знаходиться на території Херсонської області, є лідером за розмірами

земельних угідь серед інших господарств об'єднаної територіальної громади. Підприємство орендує у фізичних осіб 634,72 га сільськогосподарських земель, на яких протягом багатьох років успішно веде товарне виробництво зернових, бобових та олійних культур.

2. Результати фінансово-економічного аналізу свідчать про високу ліквідність, платоспроможність та рентабельність підприємства "Рідкобородий Д.В.". Підприємство має достатній обсяг основних та оборотних засобів для ефективної діяльності.

3. Незважаючи на відсутність спеціалізованого відділу економічної безпеки, підприємство демонструє досить високий рівень кадрової та техніко-технологічної безпеки. Однак, для подальшого зміцнення загального рівня безпеки необхідно вжити заходів щодо підвищення рівня інформаційної, фінансової та інтелектуальної безпеки, а також політико-правової та силової складових.

4. Для забезпечення сталого розвитку підприємства "Рідкобородий Д.В." за результатами SPACE-аналізу рекомендовано вжити наступних заходів: зберегти конкурентні переваги, зміцнити фінансову стабільність, підвищити ефективність виробництва, оптимізувати структуру витрат та активізувати маркетингову діяльність.

РОЗДІЛ 3. КЛЮЧОВІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

3.1 Розробка комплексної стратегії підвищення економічної безпеки підприємства "Рідкобородий Д.В." на основі SWOT-аналізу

Для забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства необхідно постійно проводити комплексне дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища за допомогою сучасних технологій економічного аналізу. Це дозволить своєчасно виявляти потенційні загрози та розробляти ефективні заходи протидії.

SWOT-аналіз є ключовим етапом стратегічного планування. Він дозволяє встановити взаємозв'язки між внутрішніми силами та слабкостями підприємства та зовнішніми можливостями та загрозами. Для проведення якісного SWOT-аналізу необхідно попередньо провести детальне дослідження зовнішнього макросередовища, щоб визначити ключові фактори, що впливають на діяльність підприємства.(32)

Здатність аграрних підприємств пристосовуватися до мінливих умов ринку є ключовим фактором їхнього успіху. Це обумовлено тим, що сільське господарство є галуззю, яка сильно залежить від зовнішніх факторів.

З метою розробки ефективної стратегії розвитку підприємства «Рідкобородий Д.В.» було проведено SWOT-аналіз. Дослідження розпочалося з ідентифікації та оцінки зовнішніх факторів, які можуть вплинути на діяльність підприємства. Результати цього аналізу наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Оцінка факторів макросередовища стосовно ПП АПФ «Рідкобородий Д.В»

Група факторів	Фактор	Прояв впливу факторах (зміна факторах, стан)	Характер впливу фактора на підприємство (+,-)	Оцінка ступеня впливу факторів на підприємство у балах
Економічні	1.Можливості розширення виробництва, збуту	Збільшення прибутку за рахунок розширення виробництва, соц. ефект		1
	2.Вихід на нові ринки або сегменти ринку	Підвищення конкурентоспроможності підприємства		1
	3. Скорочення доходів споживачів	Незначний спад попиту		1
	4. Зниження курсу національної валюти	Зниження фінансових активів. + за умови експорту продукції закордон.		2
	5. Загроза росту цін ресурси через	Зростання собівартості		23

	карантин, спричинений пандемією, може призвести до зниження дохідності	виготовленою продукції, що призведе до зниження рентабельності		
Політичні	1. Неприятлива політика уряду	Нестабільність		3
	2. Жорсткі карантинні заходи через пандемію. Військовий час	Зменшення каналів збуту, падіння виручки		3
Правові	1. Високі податкові ставки	Зниження чистого прибутку		2
Демографічні	1. Міграція трудових ресурсів в місто	Плинність кадрів		2
Науково-технічні	1. Можливість використання новітніх технологій	Підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, збільшення прибутку		3
Соціально-культурні	1. Збільшення частки трудових ресурсів з вищою освітою	Збільшення продуктивності праці і ефективності апарату управління		3
	2. Нестабільність у суспільстві	Відтік інвестицій, ризику реалізації довгострокових проектів		1

Було проведено комплексне дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. Результати дослідження були узагальнені в матриці SWOT, яка послужила основою для розробки маркетингової стратегії збуту.

Незважаючи на високу якість продукції та використання сучасних технологій, ПП АПФ «Рідкобородий Д.В» стикається з низкою проблем, пов'язаних з відсутністю власної роздрібною мережі та недосконалістю системи управління. Хоча сильні сторони підприємства оцінені дещо вище (12 балів), ніж слабкі (9 балів), необхідно вжити заходів для усунення виявлених недоліків.

Таблиця 3.2

Аналіз сильних, слабких сторін внутрішнього середовища ПП АПФ «Рідкобородий Д.В»

Сильні сторони (S)	Оцінка в балах	Слабкі сторони (W)	Оцінка балах
1. Агропродукція високої якості	3	1. Відсутність власної мережі для роздрібною торгівлі	2
2. Висококваліфіковані спеціалісти	2	2. Не досконала система менеджменту	2
3. Підвищується фондовіддача; зростає продуктивність праці при зниженні чисельності працюючих	2	3. Не використовується реклама	3
4. Глибоке розуміння потреб споживача	2	4. Неефективний розподіл продукції за існуючими каналами розподілу	1
5. Досконале володіння інноваційними	3	5. Недооцінка керівництвом значення маркетингу; неоптимальний розподіл	1

технологіями 3		продукції за каналами збуту	
Разом	12	Разом	9

Зміни, спричинені воєнним станом, створюють як виклики, так і нові можливості для бізнесу. Адаптація до нових умов, зокрема через розширення виробництва, пошук нових ринків та впровадження інновацій, є необхідною умовою для виживання та розвитку підприємства (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Аналіз можливостей і загроз макросередовища для ПП АПФ «Рідкобородий Д.В»

Фактори макросередовища	Оцінка ступеня впливу фактора, у балах	Можливі варіанти відповідних дій підприємства
1. Можливості		
1.1 Можливості розширення виробництва, збуту	3	Деякі технології та продукти можуть бути використані як для цивільних, так і для військових цілей. Розширення виробництва таких товарів може бути вигідним.
1.2 Вихід на нові ринки або сегменти ринку	3	Перегляд і вдосконалення роботи відділу збуту, створення власної мережі роздрібною торгівлі;
1.3 Можливість використання новітніх технологій, обладнання	3	Модернізація виробництва та оновлення технологічного парку
1.4 Збільшення частки трудових ресурсів з вищою	2	Активно залучати молодих спеціалістів до роботи в

освітою на ринку робочої сили		компанії.
2. Загрози		
2.1 Нестабільність у суспільстві, військовий конфлікт;	2	передбачає припинення діяльності, яка не приносить прибутку або створює додаткові витрати.
2.2 Зниження курсу національної валюти	3	Експорт як стратегія подолання кризових явищ - фокусується на зовнішніх ринках як рятувальному кол
2.3 Скорочення доходів споживачів через війну	3	Дана продукція є товаром першої необхідності, тому даний фактор сильно не вплине на скорочення попиту; незначне зниження ціни;
2.4 Несприятлива політика уряду	1	
2.5 Високі податкові ставки	3	
2.6 Міграція трудових ресурсів до міст	3	Кадрова політика направлена на залучення молодих, висококваліфікованих спеціалістів;

Оцінка адаптивності підприємства виявила, що продукція ПП АПФ «Рідкобородий Д.В» відповідає сучасним вимогам споживачів за ціною та якістю, завдяки застосуванню енергоефективних технологій та сучасного обладнання. Однак, незважаючи на ці переваги, підприємство не досягає бажаних результатів у продажах через недосконалість маркетингової

стратегії та відсутність власної мережі збуту. Це призводить до втрати потенційних клієнтів та обмежує можливості для подальшого розвитку.(таб 3.4)

Таблиця 3.4

Оцінка адаптивності ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.”

з/п	Параметри	Індикатори	В балах		
			1 відповід	2 Частко о	3 Цілко
.	Спроможність підприємства задовольнити потреби, вимоги, смаки споживачів	1.1.Відповідність асортименту товарів вимогам покупців			+
		1.2.Прийнятність ціни товарів		+	
		1.3.Відповідність якості реалізованих товарів вимогам споживачів		+	
.	Можливість розширення кола потенційних споживачів	2.1.Наявність незадоволеного попиту			+
		2.2.Наявність привабливих сегментів			+

Проведений SWOT-аналіз став основою для розробки комплексної маркетингової стратегії ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.”, яка спрямована на вирішення конкретних завдань:

- Оптимізація маркетингової структури шляхом посилення підрозділу збуту дозволить суттєво підвищити ефективність маркетингових процесів, зокрема, поглибити ринкові дослідження, розробити нові стимули збуту та вдосконалити цінову політику.

- Реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості продукції, залучення висококваліфікованих фахівців та мотивацію персоналу, з метою підвищення ефективності роботи підприємства.

Стратегічне управління збутом дозволить перетворити ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.” на лідера ринку сільськогосподарської продукції. Завдяки впровадженню інновацій та оптимізації маркетингових процесів, підприємство зможе досягти значних успіхів, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Для розробки ефективної стратегії розвитку системи збуту ми провели глибокий SWOT-аналіз підприємства, заснований на експертних оцінках керівництва та провідних фахівців. Використання спеціально розробленої інформаційної системи дозволить нам отримати об’єктивну картину сильних і слабких сторін підприємства, а також зовнішніх можливостей та загроз. Результати дослідження будуть використані для розробки стратегії, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності та збільшення обсягів продажів.

Таким чином, до потенційних зовнішніх можливостей було віднесено:

- Підвищення рівня іміджу підприємства: Позиціонування компанії як лідера на ринку сільськогосподарської продукції та створення унікальної пропозиції для споживачів.

- Зростання внутрішнього попиту на окремі види продукції: Забезпечення стійкого зростання продажів на внутрішньому ринку шляхом диверсифікації продуктової лінійки та розробки нових видів продукції, що відповідають потребам споживачів.

- Розширення ринків збуту сільськогосподарської продукції: Глобалізація бізнесу та вихід на нові міжнародні ринки з високим потенціалом зростання.

Зовнішні загрози, за оцінкою експертів, включають:

- Погіршення макроекономічних показників: Швидке зростання цін, девальвація національної валюти, зниження купівельної спроможності населення.

- Політична нестабільність та невизначеність: Часті зміни уряду, відсутність чіткої економічної політики, конфлікти в суспільстві.

- Зростання витрат виробництва: Підвищення цін на енергоносії, сировину, збільшення податкового навантаження, ускладнення митних процедур.

Матриця SWOT-аналізу “Рідкобородий Д.В.”

Таблиця

3.5

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)	Можливості (O)	Загрози (T)
Гнучкість та адаптивність до змін	Обмеженість ресурсів	Збільшення попиту на певні види продукції/послуг	Військові дії та їх наслідки
Досвід роботи в складних умовах	Проблеми з логістикою	Державна підтримка сільськогосподарської галузі	Зміни законодавства та регуляції
Міцні партнерські відносини	Недостатня кваліфікація персоналу	Нові ринки збуту	Інфляція та девальвація валюти

Окрім того, було виявлено чинники, які можуть одночасно як стримувати, так і сприяти подальшому зростанню та зміцненню позицій ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.” на ринку:

- Інтеграція в світову економіку: Приєднання до СОТ та інших міжнародних організацій, відкриття ринків для експорту та імпорту товарів і послуг.
- Конкуренція на ринку: Зростання конкуренції з боку вітчизняних та іноземних виробників, боротьба за частку ринку.
- Залучення іноземних інвестицій: Інтерес іноземних компаній до інвестування в економіку країни, створення спільних підприємств.

Аналіз сильних сторін підприємства та зовнішніх можливостей дозволив визначити такі ключові напрямки для підвищення конкурентоспроможності ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.”:

1. Інформаційне забезпечення є рушійною силою розвитку: Воно дозволяє підвищити рівень кваліфікації працівників, обрати найкраще обладнання за оптимальною ціною, покращити якість продукції завдяки новим технологіям та ефективніше управляти виробництвом і збутом.

2. Вихід на нові ринки дозволить збільшити обсяги продажів, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню платоспроможності, продуктивності праці та якості продукції. Ефективне управління збутом забезпечить успішну реалізацію цієї стратегії та допоможе утримати лідируючі позиції на ринку.

3. Завдяки використанню інноваційних технологій підприємство може значно підвищити свою конкурентоспроможність. Впровадження нових технологій та наукових розробок у виробництво дозволить забезпечити стабільний розвиток компанії шляхом структурних, технологічних та організаційних змін, спрямованих на досягнення соціальної, екологічної та економічної стійкості.

У сучасних умовах конкурентоспроможність підприємства та його інноваційна активність тісно пов'язані між собою. Виробнича діяльність,

спрямована на створення якісної продукції, є невід'ємною частиною цього процесу і визначає успіх на ринку. Оптимізуючи використання наявних ресурсів (матеріальних, трудових, інформаційних), збільшити обсяги виробництва та покращити якість продукції з метою виходу на нові ринки та підвищення ефективності виробничої та фінансової діяльності підприємства.

Проаналізуємо, як наші сильні сторони можуть стати нашим щитом проти зовнішніх загроз. Для цього скористаємося матрицею SWOT. Проведене дослідження виявило, що посилення виробництва, покращення фінансових показників та ефективності збуту є найефективнішими способами протистояння зовнішнім загрозам. Незважаючи на наявні ресурси (кваліфіковані кадри, ефективні землі, якісна продукція), існує потенціал для подальшого зростання цих показників.

Першочергові заходи мають здійснюватися за наступними напрямками:

1. Для стимулювання розвитку вітчизняного виробництва та розширення ринків збуту необхідно:
 - Забезпечити державне замовлення на продукцію ефективно працюючих підприємств.
 - Підтримувати впровадження нових перспективних розробок, зокрема, у сільському господарстві.
 - Залучати вітчизняні підприємства до міжнародних проектів на субпідрядних умовах.
 - Формувати умови державних закупівель з урахуванням стратегічних цілей розвитку національної економіки.
2. Забезпечення підприємств висококваліфікованими кадрами вимагає комплексних заходів, таких як: збільшення фінансування системи професійної підготовки, створення системи мотивації для самостійного підвищення кваліфікації працівників та стимулювання підприємств до інвестування в навчання своїх співробітників.

3. Для підвищення енергоефективності та зниження витрат у сільському господарстві необхідно розробляти альтернативні джерела енергії та впроваджувати енергозберігаючі технології. Це, разом із стимулюванням наукових досліджень та інновацій, дозволить підвищити загальну ефективність виробництва.

Аналіз можливостей подолання слабких сторін та нейтралізації зовнішніх загроз у ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.”

Третій пункт матриці SWOT-аналізу вказує на необхідність перетворення слабких сторін підприємства на можливості для розвитку. Серед найбільш вразливих аспектів діяльності «Довіри» можна виділити недостатню державну підтримку, обмеженість кооперації з іншими господарствами регіону та низьку зацікавленість іноземних інвесторів.

Для подолання цих викликів пропонується наступна стратегія:

- Інтернаціоналізація бізнесу: Активне залучення до міжнародних ринків шляхом укладання двосторонніх угод, організації експортного кредитування та забезпечення інформаційної підтримки. Важливим аспектом є застосування заходів захисту вітчизняного виробника в рамках СОТ.
- Інноваційний розвиток: Впровадження інноваційних технологій для підвищення конкурентоспроможності продукції та зниження собівартості. Співпраця з науково-дослідними установами дозволить пришвидшити цей процес.
- Створення ефективної системи управління: Оптимізація витрат, впровадження сучасних систем управління, посилення контролю за фінансовими потоками та матеріальними ресурсами.
- Кооперація та партнерство: Налагодження тісних партнерських відносин з іншими аграрними підприємствами регіону для спільного вирішення проблем та досягнення синергетичного ефекту.

- Розвиток переробної галузі: Створення власних переробних потужностей або співпраця з іншими підприємствами для збільшення доданої вартості продукції та зменшення залежності від кон'юнктури світових ринків.

Нейтралізація зовнішніх загроз

Для зменшення впливу зовнішніх загроз, таких як коливання цін на сільськогосподарську продукцію, політична нестабільність та високі кредитні ставки, необхідно:

- Диверсифікація виробництва: Розширення асортименту продукції та пошук нових ринків збуту.
- Створення резервних фондів: Формування фінансової подушки для забезпечення стабільної діяльності підприємства в умовах невизначеності.
- Страхування ризиків: Захист від можливих збитків шляхом страхування виробництва, експорту та інших видів діяльності.

Ключові напрямки стратегії розвитку ПП АПФ “Рідкобородий Д.В.”:

- Збільшення виробництва та підвищення якості продукції.
- Розширення географії експорту та диверсифікація ринків збуту.
- Впровадження інноваційних технологій та нових видів продукції.
- Підвищення ефективності виробництва та зниження собівартості.
- Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій.
- Посилення ролі підприємства в розвитку аграрного сектору регіону.

Висновки

Реалізація запропонованої стратегії дозволить “Рідкобородий Д.В.” не тільки подолати існуючі проблеми, але й досягти значних успіхів на ринку. Завдяки інноваційному розвитку, ефективному управлінню та активній співпраці з партнерами підприємство зможе зайняти лідируючі позиції в аграрному секторі.

Додаткові рекомендації:

- Провести детальний аналіз конкурентного середовища та визначити основних конкурентів.
- Розробити систему моніторингу ринку для своєчасного реагування на зміни кон'юнктури.
- Створити систему мотивації персоналу для залучення та утримання кваліфікованих фахівців.
- Забезпечити прозорість і відкритість управління підприємством.

3.2 Пріоритетні напрями розвитку економічної безпеки в аграрному секторі

Визначені пріоритетні напрямки для подальших досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств:

1. Створення великомасштабного сучасного виробництва, оснащеного передовим обладнанням.
2. Організація машинно-технологічних об'єднань для забезпечення сільськогосподарського виробництва сучасними технологіями.
3. Модернізація сільської економіки: впровадження нових моделей співпраці, таких як маркетингові кооперативи та інноваційні фонди.

Удосконалення системи захисту від ризиків є наріжним каменем сталого розвитку сільськогосподарських підприємств. Шляхом технічного переоснащення, селекційних досягнень та вдосконалення організації виробництва ми зможемо значно збільшити обсяги продукції.

Відновлення виробництва в агропромисловому комплексі передбачає активне впровадження сучасних, ресурсощадних та екологічно чистих технологій у всі ланки виробництва. Створення державних сервісних центрів для сільського господарства дозволить оптимізувати витрати виробників, забезпечити безперебійну роботу техніки та підвищити якість продукції.

Вважаємо, що державна програма розвитку сільського господарства, особливо в умовах воєнного часу, повинна надавати пріоритет фінансовій підтримці аграріїв для забезпечення продовольчої безпеки країни. Розширення доступу до кредитних ресурсів є критично важливим для модернізації виробництва та підвищення стійкості агросектору до зовнішніх загроз. Відсутність досконалої конкуренції на ринку сільськогосподарської продукції та підвищена вразливість галузі до зовнішніх шоків обумовлюють необхідність активного державного втручання. Державна програма розвитку сільського господарства повинна не лише забезпечити фінансову підтримку аграріїв, а й створити умови для розвитку конкурентоспроможного агропромислового комплексу. Законодавче закріплення мінімального рівня бюджетних витрат на АПК дозволить забезпечити стабільність державної підтримки та сприяти інвестиціям у галузь. Сучасний стан сільськогосподарських угідь вимагає переходу до більш збалансованого використання земельних ресурсів. Трансформація орних земель шляхом агролісомеліорації та фітомеліорації дозволить відновити природні екосистеми, зменшити ерозію ґрунтів та підвищити біорізноманіття. Такий підхід сприятиме створенню стійких агроландшафтів, здатних забезпечити як виробництво сільськогосподарської продукції, так і збереження довкілля.

Формування інтегрованих груп підприємств є перспективним напрямом для вирішення проблем, з якими стикається агропромисловий комплекс. Об'єднання зусиль дозволить подолати збитковість, підвищити рентабельність виробництва та забезпечити стабільний розвиток галузі. Інтеграція сприятиме раціональному використанню ресурсів та створенню сприятливих умов для зростання конкурентоспроможності.

Однією з основних перешкод для розвитку підприємництва в агропромисловому комплексі є недосконалість маркетингової інфраструктури. Відсутність сучасних інформаційних систем та консультаційних послуг ускладнює збут продукції. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити спеціалізовані маркетингові центри, які забезпечують збір, обробку та аналіз інформації, необхідної для ефективного управління виробництвом і збутом. Також перспективним є створення галузевих кооперативів, що об'єднують зусилля виробників та сприятимуть розвитку спільних маркетингових інструментів.

Висновки до третього розділу

Результати SWOT-аналізу вказують на необхідність оптимізації виробничо-збутової діяльності підприємства. Це дозволить не лише збільшити обсяги виробництва та розширити ринки збуту, але й підвищити ефективність використання ресурсів та фінансову стійкість підприємства. Завдяки впровадженню інноваційних підходів та зміцненню конкурентних позицій, підприємство зможе залучити додаткові інвестиції та забезпечити стабільний розвиток.

SWOT-аналіз інформаційної підтримки системи розподілу продукції дозволяє визначити ключові напрямки стратегічного розвитку підприємства. Для забезпечення конкурентоспроможності необхідно зосередитися на підвищенні якості продукції, розширенні ринків збуту, впровадженні

інноваційних технологій та оптимізації використання ресурсів. Тісна співпраця з науковими установами та розвиток переробки власної продукції також сприятимуть підвищенню ефективності виробництва.

Для підвищення рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств необхідно реалізувати комплекс заходів, що включають:

- створення сучасних виробництв;
- розвиток інфраструктури сільських територій;
- посилення державної підтримки;
- впровадження інноваційних технологій.

Для забезпечення стійкого розвитку сільського господарства необхідно постійно удосконалювати систему управління ризиками, стимулювати інновації та розвивати конкурентоспроможність підприємств.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведених досліджень можемо зробити такі висновки

1. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття "економічна безпека" є відносно новим і досить складним для однозначного визначення. Хоча макроекономічні аспекти цього поняття вже досить добре вивчені, його застосування до мікрорівня, зокрема до сільськогосподарських підприємств, вимагає комплексного міждисциплінарного дослідження. Різноманітність підходів, представлених у наукових працях, свідчить про актуальність та багатогранність цієї проблеми.

2. Економічна безпека підприємства – це гарантія стабільної реалізації його комерційних інтересів. Це стан, при якому підприємство захищене від факторів, які можуть дестабілізувати його діяльність та перешкоджати досягненню поставлених цілей.

3. Сільське господарство має ряд особливостей, які роблять його відмінним від інших галузей економіки. Саме ці особливості значно впливають на рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств:

- Сільськогосподарські підприємства, крім природних катаклізмів, стикаються з додатковими ризиками, пов'язаними з військовими діями: мінування полів, обстріли, руйнування інфраструктури, що ускладнює ведення господарства та призводить до значних втрат.

- Воєнний стан призводить до дестабілізації ринку, коливання курсів валют та інфляції, що негативно впливає на прибутковість сільгосппідприємств. Обмеження логістики та експорту також ускладнюють реалізацію продукції та знижують доходи виробників.

- Воєнний стан посилює фінансові труднощі сільгосппідприємств через збільшення витрат на паливо, добрива, запчастини та наймання робітників. Обмежений доступ до кредитних ресурсів та інвестицій ускладнює оновлення виробництва та адаптацію до нових умов.

- Війна руйнує логістичні ланцюги, ускладнює доставку продукції на ринки збуту, що призводить до втрат і зменшує можливості для реалізації продукції за вигідними цінами.

- Війна посилює залежність країни від власного сільськогосподарського виробництва. Економічна стійкість аграрного сектору є критично важливою для забезпечення продовольчої безпеки населення в умовах обмеженого імпорту.

- Війна посилює соціальну напругу в сільській місцевості через зниження доходів населення, безробіття та міграцію. Сільськогосподарські

підприємства, як основні роботодавці в селі, відіграють важливу роль у підтримці соціальної стабільності.

4. Під поняттям ризик можна розуміти зниження або неотримання доходів підприємства внаслідок виникнення несприятливих подій. Мінімізація ризиків - це один із напрямів з управління економічними ризиками.

5. Управління ризиками – це багатогранна дисципліна, що поєднує знання з різних сфер, таких як підприємництво, страхування та економічний аналіз.

6. Незважаючи на початок військових дій та окупацію, підприємство "Рідкобородий Д.В.", базуючись у Херсонській області, продемонструвало здатність до адаптації та продовження своєї діяльності.

7. За результатами аналізу, підприємство "Рідкобородий Д.В." характеризується достатньою ліквідністю, платоспроможністю та рентабельністю, що свідчить про ефективне використання ресурсів та стабільне отримання прибутку.

8. Система економічної безпеки підприємства функціонує в умовах відсутності спеціалізованого підрозділу, що покладає додаткове навантаження на бухгалтерію. Хоча кадрова та технічна складові системи знаходяться на прийнятному рівні, низький рівень інформаційної, фінансової та інтелектуальної безпеки, а також незадовільна оцінка політико-правової та силової складових свідчать про необхідність вдосконалення системи захисту економічних інтересів підприємства.

9. Для забезпечення сталого розвитку ПП АПФ "Рідкобородий Д.В." рекомендовано зосередитися на таких стратегіях: утримання досягнутого рівня конкурентоспроможності через захист наявних позицій; підвищення ефективності використання ресурсів шляхом стабілізації фінансового стану; фокусування інвестицій на перспективних напрямках виробництва для забезпечення стабільної ринкової частки; оптимізація

виробничої структури з метою підвищення прибутковості та рентабельності; активне розширення ринку шляхом інвестування в розвиток системи збуту.

В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку сільськогосподарського підприємства:

1) Результати SWOT-аналізу свідчать про необхідність реалізації стратегії розвитку, спрямованої на усунення слабких сторін та посилення сильних. Зокрема, оптимізація виробничо-збутової діяльності дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємства, забезпечити його стійкість до зовнішніх загроз та створити передумови для довгострокового зростання.

2) За результатами SWOT-аналізу для забезпечення конкурентоспроможності ПП АПФ "Рідкобородий Д.В." визначено такі пріоритетні напрями: збільшення виробництва якісної продукції, розширення географії продажів та оптимізація логістики, впровадження інноваційних технологій, співпраця з науковими установами, розвиток переробки продукції та посилення фінансового контролю

3) Інвестиції в сучасні технології: Створення потужностей, що дозволяють ефективно використовувати сучасні технології та обладнання, підвищуючи продуктивність та якість продукції.

Створення кооперативів: Об'єднання зусиль сільськогосподарських підприємств у кооперативи для спільного вирішення питань збуту, постачання та закупівлі ресурсів.

Державна підтримка фінансового сектора: Розробка та впровадження ефективних фінансових інструментів (кредитування, страхування, субсидії), що дозволяють знизити фінансові ризики для сільськогосподарських підприємств.

Інвестиції в розвиток інфраструктури та людських ресурсів: Забезпечення розвитку сільської інфраструктури, проведення заходів з землеустрою та підготовки кваліфікованих кадрів.

4) Для підвищення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств необхідно удосконалювати систему заходів, спрямованих на запобігання таким загрозам, як: зупинка виробництва, втрата платоспроможності та виснаження природних ресурсів.

5) Щоб підвищити стійкість сільськогосподарських підприємств до зовнішніх загроз, необхідно активізувати інноваційні процеси, підтримувати розвиток підприємництва та сприяти формуванню конкурентного ринку.

Для підвищення стійкості сільськогосподарських підприємств необхідно активізувати залучення інвестицій та впровадження нових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агрострахування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaip.com.ua/agrostrakhuvannya-yak-instrument-uprav>.

3. Алескерова Ю.В. Удосконалення державної підтримки сільськогосподарського страхування / Ю.В. Алескерова. – К. : «Облік і фінанси». – 2014. – № 4 (66). – С. 150-157.

4. Ареф'єва О.В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / О.В. Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємства як

суб'єкт національної безпеки України: зб. матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16-17 травня 2001 р.). – К. : Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 49–53.

5. Бандурка О.М. Основи економічної безпеки: підручник / О.М. Бандурка. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.

6. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.

7. Бельков Е. Макроаспекты экономической безопасности. Факторы, критерии, показатели / Е. Бельков, Н. Гловацкая, С. Лазаренко // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 25–35.

8. Береза З.В. Суть та складові економічної безпеки підприємства / З.В. Береза // Наука й економіка. – 2009. – № 4 (16), – Т.2. – С. 59–64.

9. Білик Р.Р. Оцінювання взаємозв'язків економічної безпеки та конкурентоспроможності регіону / Р.Р. Білик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 1. – С. 23–30.

10. Благой В.В. Формування комплексу заходів, спрямованих на попередження фінансової кризи вітчизняних підприємств / В.В. Благой, Є.О. Базарнова // Молодий вчений. – 2017. – № 4.4 – С. 1–4.

11. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк // К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.

12. Близнюк А.О. Методичні щодо рекомендації інтеграції підрозділу управління економічною безпекою організаційних структур управління / А.О. Близнюк // Вісник Харківського національного автомобільнодорожнього університету: Економічні науки. – 2014. – Вип. 136. – С. 83–87.

13. Бондаренко О.М. Показники, критерії та методи оцінки економічної безпеки авіакомпаній / О.М. Бондаренко // Наукові праці ОНАЗ. – 2003. – С. 59–64.

14. Брояка А.А. Сучасні проблеми забезпечення продовольчої безпеки України та шляхи їх вирішення // Економіка. Фінанси Право. – 2017. – № 4/2. – С. 52-58.
15. Варналій З.С. Економічна безпека: навч. посіб. / З.С. Варналій. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
16. Васильців Т.Г. Пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки малого і середнього підприємства: монографія / Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, А.М. Гуменюк. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2009. – 248 с.
17. Войнаренко М. Управління економічною безпекою підприємства на основі оцінки відхилень порогових показників / М. Войнаренко, О. Яременко // Економіст. – 2008. – № 12. – С. 60–63.
18. Германюк Н.В. Сучасний стан розвитку вітчизняного агросектору / Н.В. Германюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – Вип. 22. – С. 160-164.
19. Головне управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.vn.ukrstat.gov.ua
20. Гончарук І.В. Роль сільськогосподарських кооперативів у забезпеченні сталого розвитку сільських територій Вінницької області // Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. – 2017. – 95 № 8. – С. 56-67.
21. Городецкий А. Вопросы безопасности экономики России / А. Городецкий // Экономист. – 1995. – № 10. – С. 44–50. 85
22. Грановська В.Г. Перспективи розвитку підприємств органічного сектору / В.Г. Грановська // Агросвіт. – 2017. – № 3. – С. 10–16.
23. Грищук Н.В. Теоретичні засади формування фінансової компоненти економічної безпеки підприємств / Н.В. Грищук // Східна Європа : економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3 (03). – С. 201-204.

24. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.slova.ru>
25. Демченко И.В. Финансовая безопасность аграрных субъектов /И.В. Демченко // Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции - 2012 - № 4. - С.54-60 с
- 26.Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
27. Долженков О.Ф. Особливості гарантування економічної безпеки підприємницької діяльності в ринкових умовах: монографія / О.Ф. Долженков, Ж.О. Жуковська, О.М. Головченко. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. - 208 с.
28. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємства України/ С.П. Дубецька// Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16-17 трав. 2001 р.). – К.: КНЕУ, 2003. – С. 146-172.
29. Дюк А.А. Реформування земельних відносин: міжнародний досвід / А.А. Дюк // Продовольчі ресурси. – 2017. – № 9. – С. 44-49.
30. Дюк А.А. Теоретико-організаційні основи реформування сільськогосподарських підприємств регіону / А.А. Дюк // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 14. – С. 151-154. 86
31. Дюк А.А. Управління організаційним розвитком сільськогосподарських підприємств : монографія. / А.А. Дюк. – Вінниця: Веда, 2012. – 251 с.
32. Економіка підприємства: підручник / За ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
33. Економічна безпека бізнесу: навч. посіб. / Г.О. Швиданенко, В.М. Кузьомко, Н.І. Норіцина та ін.; за заг. та наук. ред. Г.О. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2011. – 511 с.

34. Забродский В.Н. Экономическая безопасность предприятия / В.Н. Забродский. – К. : Рута, 2003. – 268 с.
35. Ильяшенко С.Н. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
36. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. / О.С. Іванілов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
37. Калашніков О.М. Розвиток ринку агрострахування в Україні / О.М. Калашніков // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 54–57.
38. Калетнік Г.М. Стратегічно-інституційні засади ефективності використання потенціалу аграрного сектору економіки / Г.М. Калетнік // Економіка. Фінанси. Менеджмент : актуальні питання науки і практики. – 2015. – № 1. – С. 3-15.
39. Картузов Є.П. Методи оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 10. – С. 115-123.
40. Коваль О.А. Умови організації фондів самострахування та взаємного страхування аграрного сектору економіки України / О.А. Коваль // АгроСвіт. – 2008. – № 23. – С. 22-26.
41. Козловський А.В. Сучасні заходи стимулювання розвитку агропромислового виробництва в Україні / А.В. Козловський, Г.Ф. Мазур // Агросвіт. – 2017. – № 8. – С. 2–18. 87
42. Концепція економічної безпеки / В.М. Геєць, Б.Є. Кваснюк. – К.: Лотос, 1999. – 56с.
43. Корнієнко Т.О. Економічна безпека підприємства як категорія економічної науки / Т.О. Корнієнко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2012. – № 4 (62). – С. 68–75.

44. Корнієнко Т.О. Методика оцінки рівня економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / Т.О. Корнієнко // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 336–342.

45. Корнієнко Т.О. Управління фінансовою безпекою на підприємстві / Т.О. Корнієнко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 8. – С. 350–353.

46. Костецький М.Р. Управління еколого-економічною безпекою: монографія / М.Р. Костецький. – Рівне: ППДМ, 2010, – 116 с.

47. Кошель А.О. Страхування ризиків у використанні земель / А.О. Кошель // Землеустрій і кадастр. – 2008. – № 3. – С. 69–74.

48. Кропивко М.Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2017. – № 4. – С. 5–16.

49. Ксенофонов М.М. Стратегія забезпечення стану економічної безпеки як складова стратегії розвитку сільськогосподарського підприємства / М.М. Ксенофонов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 6. – Т. 3. – С. 47-53.

50. Кузенко Т.Б. Фінансова безпека підприємства: навчальний посібник / Т.Б. Кузенко. Л.С. Мартюшева, О.В. Грачов. – Харків: ХНЕУ, 2010. – 300 с. 51. Кульбіда М. Погодні ризики, пов'язані з сільськогосподарським виробництвом в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.agrorisk.biz>

52. Кутузова М.М. Теоретичні основи формування і розвитку економічної безпеки / М.М. Кутузова // Молодий вчений. – 2017. – № 1 (41). – С. 628-631. 88

53. Кушнір І.В. Забезпечення страхового захисту аграрних товаровиробників / І.В. Кушнір // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 1. – С. 149–154.

54. Ляшенко Н.В. Перспективи агрострахування та необхідність страхового захисту в сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=74681>

55. Мазур А.Г. Економіка природокористування: навч. посібник / А.Г. Мазур, І.В. Власенко, В.М. Ціхановська. – Вінниця: Едельвейс, 2013. – 343 с.

56. Мазур А.Г. Методологія дослідження змісту та сутності малих форм господарювання в сільській місцевості / А.Г. Мазур, Т.В. Колесник // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – № 4. – С. 19-31.

57. Мельник Ю., Погорєлова Т. Основні галузеві особливості, що впливають на рівень економічної безпеки сільськогосподарських підприємств / Ю. Мельник, Т. Погорєлова Т. // матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (29-30 жовтня 2020р. м. Дніпро) Дніпро: Видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ». – Том 1., 2020. – С. 97-99.

58. Методичні рекомендації із страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень / Б.Р. Ахіджанов, П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 130 с.

59. Механизмы управления экономической безопасностью / Ю.Г. Лисенко, С.Г. Мищенко, Р.А. Руденький и др. – Донецк: ДонНУ, 2002. – 178 с.

60. Микулина Н.А. Финансовая безопасность развития сельскохозяйственных формирований: автореф. дис. на соиск. науч. степ. 89 канд. экон. наук : спец. 08.00.08 «Деньги, финансы и кредит» / Н. А. Микулина. - К. -2008. - 19 с.

61.Мунтіян В.І. Економічна безпека України: монографія / В.І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.

62. Мушенко В.В. Нормативно-правове регулювання участі держави у страхуванні ризиків сільськогосподарського виробництва / В.В. Мушенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 9. – С. 71-77.

63. Навроцький С.А. Стан та тенденції розвитку сільськогосподарського страхування / С.А. Навроцький // Наука й економіка. – 2012. – № 1 (25). – С. 61–68.
64. Нусінова О.В. Основи оцінки економічної безпеки підприємства: теоретичні та практичні аспекти : монографія / О.В. Нусінова. – К.: ТОВ «ПанТот», 2012 – 412 с.
65. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов / С. И. Ожегов; под. ред. Н. Ю. Шведовой. - 16-е изд., испр. - М.: Русский язык, 1984. - 797 с.
66. Пашнюк Л.О. Економічна безпека підприємства : сутність, складові та чинники забезпечення / Л.О. Пашнюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 48–50.
67. Перспективы развития агрострахования в Украине // Аграрные новости. – 2012. – № 25. – С. 5–6.
68. Плоднік М.В. Вплив зовнішніх чинників на формування економічного потенціалу сільськогосподарського підприємства / М.В. Плоднік, А.А. Дюк // Східна Європа : економіка, бізнес та управління. – 2017. – Вип. 6 (11). – С. 159-161.
69. Портал про страхування сільськогосподарських ризиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinsurance.com/ru/> 90
70. Постол А.А. Регулювання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції вітчизняних аграрних підприємств в умовах євроінтеграції / А.А. Постол // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 10. – С. 50–53.
71. Правдюк Н.Л. Фінансово-економічна діагностика сільськогосподарських підприємств: монографія / Н.Л. Правдюк, Т.М. Корпанюк. – Вінниця: Вид-во «ТД «Едельвейс і К», 2014. – 200 с.

72. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>

73. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

74. Прохорова В.В. Управління економічною безпекою підприємств: монографія / В.В. Прохорова, Ю.В. Прохорова, О.О. Кучеренко. – Харків: УКР ДАЗТ, 2010. – 282 с.

75. Радіонов О.В. Формування та розвиток економічної безпеки підприємства: монографія / О.В. Радіонов, А.В. Черкасов. – Луганськ: «Янтар». 2011. – 316 с.

76. Семенова А.Н. Финансовая безопасность предприятий агропродовольственной сферы / А.Н. Семенова / Финансовая безопасность и экономический рост: домохозяйство, предприятие, регион, государство: сборник тезисов докладов международной научно-практической. 91 конф. 6-7 окт. 2011г. / Полтавский ун-т эконом. и торг. - Полтава, 2011. - С. 322-325.

77. Синчак В.П. Финансовая безопасность сельскохозяйственных предприятий как необходимое условие их конкурентоспособности / В.П. Синчак, А.В. Крушинская // Вестник Сумского национального аграрного университета: Серия «Экономика и менеджмент», вып. 4 (52). - 2012. С. 55 - 60.

78. Титова С. П. Основы формирования финансовой экономической безопасности аграрных предприятий / С. П. Титова // Экономика АПК. - 2010. -№ 9 . - С. 96-101 .

79. Ткачук В.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств: монографія / В.І. Ткачук, О.А. Прокопчук, М.І. Яремова. – Житомир: «Волинь», 2013. – 276 с.

80. Фоміна М.В. Проблеми економічного безпечного розвитку підприємств: теорія і практика монографія / М.В. Фоміна. – Донецьк: Дон дует, 2005. – 140 с.

81. Фурман І.В. Система фінансового регулювання аграрного сектору України: оцінка сучасного стану та активізація функціонування / І.В. Фурман // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2017. – № 5. – С. 35-50. 92

82. Цигилик І.І. Економічна безпека підприємства в системі внутрішньо економічного механізму / І.І. Цигилик, Т.М. Паневник // Економіка. – 2007. – № 8. – С. 3–5.

83. Чупис А.В. Финансовая безопасность сельскохозяйственных предприятий / А.В. Чупис // Вестник Сумского национального аграрного университета . Серия « Финансы и кредит». - 2009. - № 2. - С. 45-49.

84. Шумкова В.І. Аналіз ринку сільськогосподарського страхування в країнах ЄС / В.І. Шумкова // Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». – 2017. – Випуск 2. – С. 62-69.

85. Oxford Advanced Learner's Dictionary. - Oxford, 1995. - P. 1062.